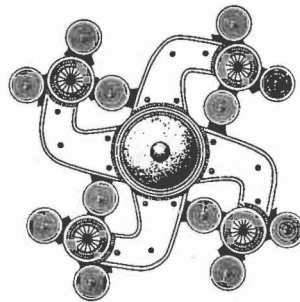

ÅRBOG 1992-93

21. ÅRGANG

Historisk -topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Indhold

Forord	5
De gamle gårde i Gladsaxe Kommune Af <i>Arne J. Hermann</i>	7
Erindringsglimt fra Tornehøjgård m.v. Af <i>Inge Lunau Nielsen</i>	55
Vi byggede Hus paa Buddingevej baade i 1896 og i 1942 Af <i>Johanne Petersen</i>	63
Et kvindemord under krigen	71
Personalialia	76

SELSKABETS PUBLIKATIONER

Gladsaxebogen 1. Af *C. L. B. Cramer*. 2. oplag 1979.
Gladsaxebogen 2. Af *Mogens Lebech*. 1. oplag 1971.
Gladsaxebogen 3. Red. af *Ebbe Fels* m. fl. 1. oplag 1991.

Medlemspris

Gladsaxebogen 1: kr. 60,00
Gladsaxebogen 2: kr. 60,00
Gladsaxebogen 3: kr. 150,00

Årsskrift   1968: kr. 11,50
                  1969: kr. 11,50
                  1970: kr. 11,50
                  1971: kr. 11,50
                  1972: kr. 14,00
                  1973: kr. 18,00
                  1974: kr. 18,00
                  1975: kr. 21,00
                  1976: kr. 29,00 (for medlemmer kr. 22,00)
                  1977: kr. 32,00 (for medlemmer kr. 24,00)
                  1978: kr. 36,00 (for medlemmer kr. 27,00)
                  1979: kr. 48,00 (for medlemmer kr. 36,00)
                  1980: kr. 48,00 (for medlemmer kr. 36,00)
                  1981: kr. 56,00 (for medlemmer kr. 42,00)
                  1982: kr. 56,00 (for medlemmer kr. 42,00)
                  1983: kr. 56,00 (for medlemmer kr. 42,00)
                  1984: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
                  1985-86: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
                  1987-88: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
                  1989-91: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)

Folketællingen   1787: kr. 60,00 (for medlemmer kr. 45,00)

Postkort: 1 sæt enkelte kr. 18,00 (for medl. kr. 11,00)
                  1 sæt dobbelte kr. 32,00 (for medl. kr. 18,00)

Kontingent:

Enkeltmedlemmer: kr. 60,00

Husstande: kr. 85,00

Foreninger, firmaer og institutioner: kr. 170,00

For pensionister og unge under uddannelse ydes en nedsættelse på kr. 10,00 i ovennævnte beløb.

Kontingent og betaling for publikationer sendes til:

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune, girokonto 6 48 34 37,
kasserer Birte Madsen, Buegården 19, 2. tv., 2880 Bagsværd. Tlf. 39 69 53 33.

Selskabet er medlem af Dansk Lokalhistorisk Forening.

Forord

I 1968 – altså i år for 25 år siden – udkom vort første Årsskrift.

Den foreliggende bog er dog kun 21. årgang. Fra 1985 – hvor vor publikation iøvrigt ændrede navn til Årbog – har vi desværre kun været i stand til at udsende årbogen hvert andet år, først og fremmest af økonomiske årsager.

Igen har vi været i stand til at bringe nogle erindringsglimt fra svundne tider – endda fra tre områder i Gladsaxe. Endnu en gang siger man til sig selv: Er det ikke længere siden, at store dele af Gladsaxe var landlig idyl?

Endelig fortsætter *Arne Hermann* – som han lovede det i sidste årgang – sin odysse. Denne gang gælder det Gladsaxes gårdnavne, som han forklarer oprindelsen til. Vi har i dag bogstavelig talt ingen af disse gårde tilbage. Vi har kun minderne i form af de mange vejnavne afledt af gårdnavnene.

Må jeg slutte med en hjertelig tak til bidragydere samt til Gladsaxe Byråd for vanlig økonomisk beredvillighed.

December 1993

*Ebbe Fels
Formand*

Gladsaxe Sogn i 1834 (efter Severin Sterms »Statistisk-topographisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt«).

De kraftigt optrukne linjer markerer grænserne mellem de fire »bylag«: Gladsaxe, Buddinge, Bagsværd og Mørkhøj. De tyndere linjer angiver de enkelte ejendomme, hvoraf en del er angivet med navn, men alle med matrikelnummer. Disse numre stammer fra udskiftningen i 1770'erne og er bevaret til vore dage, hvor alle grunde har et nummer, der svarer til den oprindelige gårds, men – efterhånden som der udparcelleredes – med tilføjelse af ét eller flere bogstaver.

For oversigtens skyld har vi anført alle navnene på de gamle gårde.

De gamle gårde i Gladsaxe Kommune

Hvad hed de – og hvorfor?
Hvor lå de?
Og hvad blev der af dem?

Af *Arne J. Hermann*

I Årbog 1989 – 91 gav jeg en oversigt over husnavne i Gladsaxe Kommune, hvor billedet var uhyre broget og mangfoldigt.

Samtidig bebudede jeg, at næste årbog ville bringe en tilsvarende oversigt over gårdnavne, men her er billedet knapt så spændende. Dels er antallet af gårde af indlysende grunde langt mindre end antallet af huse – og dels er gårdnavne naturligt nok langt mere nøgterne og jordbundne end villanavnene, hvor fantasien fik vidt spillerum.

Traditionsbundne

Det gamle bondesamfund var i følge sin natur uhyre konservativt og traditionsbundet, og de navne, gårdene fik, var da også afledt af helt konkrete omgivende faktorer, som bestod uforandret gennem tiden.

Man tog ofte navn efter beliggenheden – efter placering i landsbyen i forhold til verdenshjørne (Østergård – Vestergård – Nørregård – Søndergård), efter placering i landskabet (Højgård – Dalgård – Damgård – Ågård – Søgård – Mosegård – Enggård o.s.v.) eller efter vækster – især træer – omkring bygningerne (Egegård – Pilegård – Poppelgård o.s.v.).

Opfindsomheden har ikke været stor – og upraktisk har det været, når de samme navne er gået igen fra landsby til landsby – og yderligere efterhånden gik over til at være knyttet til gårdens beboere, så de derved blev slægtsnavne.

Vi har fra Gladsaxe Kommune et nærliggende eksempel fra Gladsaxe Kirkeby og Mørkhøj, der ikke ligger mange hundrede meter fra hinanden (omkring Gladsaxe Kirke og nuværende Mørkhøj Bygade). Her ser vi begge steder både en Pilegård og en Toftegård. Men en af forklaringerne kan være, at kommunikationen mellem selv nærliggende landsbyer har været uhyre beskeden. Et træk, vi ser helt op i vort eget århundrede, hvor den bymæssige udvikling tager fart. Man hører ofte ældre borgere i Gladsaxe Kommune berette om den fremmedfølelse, man havde – for ikke at sige foragt – for medborgere i et af de an-

Gladsaxegård lå i hjertet af det gamle Gladsaxe, her omkring år 1900 med Branddammen i forgrunden. Senere kom Stengårds Allé til at gå imellem, men Branddammen og to af gårdens længer er bevaret, i dag med adresse på Stengårds Allé 278. På Gladsaxegårds jorder opstod i årene efter første verdenskrig de mange villaveje med -mark-navne.

dre gamle små samfund. Buddinge og Bagsværd f. eks. havde ikke meget at gøre med hinanden – og heller ikke meget tilovers for hinanden. For slet ikke at tale om den foragt, man i de fire oprindelige landsbyer (Gladsaxe, Buddinge, Mørkhøj og Bagsværd) nærrede mod opkomlingen Søborg – »kvarteret«, som man foragteligt omtalte nybyggervillaområderne ved Søborg Hovedgade og Gladsaxevej, som opstod først i 1900 – tallet.

Landsbynavne

Det mest nærliggende for en gård var at tage navn efter landsbyen, den lå i, men det var der jo af indlysende grunde kun én, der kunne gøre.

Og når vi er ved dette, bør der gøres opmærksom på, at oprindelsen – fødsels- eller dåbstidspunktet om man vil – oftest fortaber sig i det dunkle, og at flere af gårdene ikke er oprindelige, men baseret på sammenkøbte lodder eller delinger af større gårde.

Det kan også virke forvirrende, at samme gård optræder under forskellige navne i forskellige kilder.

Og mens vi er ved gårde, der har navn efter landsbyen, er det nærliggende at søge at forklare de forskellige stednavnes betydning. Men også her må vi tage alle mulige forbehold, fordi »de lærde« er uenige og flere tolkninger mulige i de fleste tilfælde.

Det er naturligt at begynde med *Gladsaxegård*, hvoraf lidt endnu kan ses på Stengårds Allé 278.

Gladsaxe – sognets midtpunkt, hvor kirken blev bygget i slutningen af 1100-tallet, kan tolkes på i hvert fald tre måder: 1) strålende hellig sten, 2) strålende eller skinnende kniv eller sværd (anvendt som billede på vandløb (Kagsåen) – og 3) en strålende eller skinnende rydning.

Gladsaxegård var en anselig gård, der dækkede to matrikelnumre (10 og 11, Gladsaxe). I 1907 var dens samlede areal 106 tdl., og det var kun meget få gårde i Gladsaxe Sogn, der kom over 100 tdl.

Dens dage som landbrugsejendom var talte, da den »nye amtsvej« (d.v.s. Buddinge Hovedgade fra Buddinge Torv til Gammellosevej/Frodesvej) blev vedtaget i 1919. Det betød et udstykningsboom uden sidestykke i kommunens centrale del, så man kan kalde 1919 for Gladsaxe Kommunes helt store udstykningsår.

Foruden Gladsaxegård gik det løs i 1919 og følgende år med bl.a. Haspegård, Saxgård, Espegård, Christianslyst, Lyngbakkegård og Vadgård.

For alle gårdenes vedkommende kom udstykningerne til at dreje sig om parcelhuse, som dog for størstepartens vedkommende startede som sommer- eller kolonihavehuse, der først omkring anden verdenskrig blev afløst af helårshuse. Alle vejene i området fik navne med -mark.

En variant af Gladsaxegård var *Saxgård*, der lå mellem indgangen til Carl Nielsens Minde og Klausdalsbrovej med adresse på den gamle Bygade 59 – 63, der svarer til nuværende Gladsaxe Møllevej 93 – 109. Den dækkede matr. nr. 9 og 28, Gladsaxe og havde i 1914 et areal på 48 tdl.

Ved den store brand i Gladsaxe Kirkeby Kristi Himmelfartsdag 1919 var ildens arnested bag Saxgård, der lå over for den gamle rytterskole. Skolen overlevede, men fire gårde på rad gik op i luer: Saxgård, Toftegård, Pilegård og Præstegården.

Saxgård blev genopført i smukkeste *Bedre Byggeskik* – stil, og Kommunen præmierede den nye bygning i 1920.

Gården ejedes i 1914 af fideikommisbesidder Hans Fabritius de Tengnagel, der var født på gården i 1856. På dens plads opførtes i 1960'erne et rødt etagekompleks og desuden bl.a. Egegård Skole (1957 – 58) og i 1950'erne og 60'erne det sociale byggeri Bytoften.

I *Bagsværd* har vi også to gårde med navne, der er afledt af bynavnet, som der foreligger tre tolkningsmuligheder for: 1) en træbevokset skråning, 2) en

ubevokset jordoverflade, og da første led oprindelig var *Bar*, kan det være 3) et egennavn og således betyde *bredden ved Bars Sø*.

Den oprindelige *Bagsværdgård*, der omfattede en stor del af landsbyens jord, hørte – sammen med bl.a. *Gentoftegård* – under *Frederiksdal Gods*, som i godt 300 år – fra reformationen til lidt op i 1700-tallet – var på kongelige hænder.

Hvor den første *Bagsværdgård* lå, ved man ikke, men den blev nedlagt omkring 1717 og dens jord fordelt på fem nye gårde (*Krogård*, *Bakkegård*, *Svejpgård* (= *Bondehave*), *Frydensgave* og *Kongsvillie* (=hvile)).

Den nye *Bagsværdgård* (matr. nr. 2, *Bagsværd*) lå op til midten af 1980'erne med adresse på *Krogshøjvej 26 – 28*, mens et lille stråttækt bondehus på *Bindeledet 7* (lige op til banen) markerede dens plads i landsbyen op til nedrivningen midt i 1960'erne. På gårdens overdrevslod ses den dag i dag et lille velbevaret stråttækt hus *Mosehuset*, *Vandkarsevej 10*.

Bagsværdgård omtales i *la Cour*, 1915, som *Proprietær Madsens Gaard* med 46 dtrl. Det anføres, at den »ligger lige over for Kroen ved en Markvej«, og at den »for Tiden er under Udstykning«.

På dens arealer ses i dag bl.a. en række af *Novo's* store kontor- og laboratoriebygninger.

Bagsværdal (matr. nr. 16+17, *Bagsværd*) lå ud mod *Hovedgaden* over for *Frydensgave* – nuværende *Buegården*, ved det senere *Irma* – højhus, der blev bygget i slutningen af 1960'erne.

Mørkhøj var sognets mindste by, men den havde en af de største og flotteste gårde *Mørkhøjgård*.

Mørkhøj skulle være let tolkeligt, men der er alligevel to teorier: 1) en mørk høj, d.v.s. en kæmpehøj (formodentlig *Sneglehøj* ved nuværende *Turbinevej*) med mørk bevoksning (lyng) eller 2) afledt af *myr* = *mose* (ældre former har *Myr* – som forled i *Mørkhøj*), således at betydningen var = (grav) højen i mosen.

Mørkhøjgård omtales (sammen med den oprindelige *Bagsværdgård*) i *Pavebrevet* fra 1186. (Det var i forbindelse med, at *Valdemar den Store* overdrog en stor del kongelige besiddelser i hovedstadens omegn til *Biskop Absalon*, som videregav dem til *Bispestolen* i *Roskilde*. Og det var denne transaktion, der stadfæstedes den 21. oktober 1186 af *Pave Urban III* gennem det såkaldte *pavebrev*).

Gården har haft mange prominente ejere, bl.a. cand. jur. *Herman Anthon Ey-lardi*, der i årene 1841 – 51 var kommunens første »borgmester« – sogneforstander, som det hed den gang.

Den herskabelige hovedbygning i smuk nyklassicistisk stil er opført i 1836 efter en brand. Adressen er idag *Mørkhøj Bygade 19*.

Mørkhøjgård var ikke alene en af Gladsaxe Kommunes største ejendomme, også bygningerne var i særklasse i smuk nyklassicistisk stil fra 1836, noget af det bedste inden for området. Gården blev da også fredet i 1950 – som den eneste bygning i Gladsaxe Kommune. På dette fotografi fra midt i 1890'erne ser man arbejdsstyrken – ialt elleve mand – foruden to kvinder og tre børn. Gården angives i la Cour 1907 med et samlet areal på 177 tdr. og et »normalt Folkehold« på: en underforvalter, seks karle, en gartner, en pige, tre daglejere og »undertiden nogle Mand ekstra«. Jo, det var store forhold, og gården ses i 1993 i velbevaret stand på Mørkhøj Bygade 19 (i dag benyttet af Statens Levnedsmiddelstyrelse).

Mørkhøjgård anføres hos la Cour i 1907 med et samlet areal på 177 tdr., der dækker matr. nr. 6 og 7 i Mørkhøj og 14 i Gladsaxe. Den sidste landbruger på gården var Karl Christensen, der købte den i 1916, efter at han to år før havde erhvervet Gyngemosegård, som lå lige overfor på Bygaden.

Karl Christensen var som forgængerens Eylardi ikke alene en af kommunens største jordbesiddere, men også kommunalpolitiker, idet han var medlem af sognerådet for de konservative 1913 – 21 og 1925 – 29.

Både Mørkhøjgård og Gyngemosegård erhvervedes af Københavns Kommune i 1931 med henblik på den planlagte indlemmelse, som aldrig blev til noget. Senere gik jorden over til Gladsaxe Kommune, som udlagde størstedelen til industrikvarter – sammen med Grønnegårds jord – i 1960'erne.

Selve gården, der er Gladsaxes eneste fredede bygning, blev overtaget af Statens Levnedsmiddelinstitut i 1961. Den gamle Mørkhøjvej mellem Gladsaxe og Husum blev rettet ud i 1954, så den kom til at gå vest om landsbyen – langs Mørkhøjgårds have.

Mærkeligt nok er der ingen *Buddingegård* at berette om. Men på Buddinge Mark, hvor villakvarteret Søborg opstod i begyndelsen af 1900 – tallet, har vi ikke mindre end tre gårde afledt af stednavnet Søborg.

Buddinges sidste led *-inge* kender vi fra en lang række stednavne, der går tilbage til Folkevandringstiden (jvf. Helsing, Ellinge, Jelling, Vordingborg o.s.v.). Forledet *bud* (oprindeligt *but*) kan dels tolkes som en kort træstamme eller stub: 1) *landsbyen med lav bevoksning eller træstubbe*, og dels som klump eller klods – formentlig som en forhøjning i terrænet. 2) *Landsbyen ved bakken*.

En tredje teori går ud på, at det skulle svare til *bod* på moderne dansk og referere til Sokkelund Herreds ting, som afholdtes på *Tinghøj*, hvor tingmændene havde små huse eller boder til at overnatte i, når de stævnedes sammen, altså: 3) *landsbyen ved tingboderne*.

Søborg findes i ældre versioner som Søborre og Søberg og kan opfattes som bakken ved Søen (jvf. Frederiksberg og Bispebjerg o.s.v.). Søen er så Utterslev Mose, som langt op i tiden var en egentlig sø, og bakken er det voldsomme fald i terrænet fra selve Buddinge ned mod mosen.

Stednavnet Søborg kendes kun fra Søborghus, da der ingen bebyggelse var mellem Buddinge og Vangede, Emdrup, Utterslev og Brønshøj.

Søborghus Kro var oprindeligt bolig for den kongelige »fiskemester« ved *Oterslev Sø* og kendes som sådan fra 1500-tallet. Den kongelige krobevilling stammer fra 1721 – men kroen erstattedes af etagebebyggelse i 1940.

Afledt af Søborg har vi en af sognets største gårde *Søborggård*, der lå ved nuværende Runebergs/Wergelands Allé og omfattede ca. 100 tdlr. (matr. nr. 1, Buddinge).

Den var blandt de »fine« ejendomme, der ejedes af »folk uden for bondestanden«. Det var her, Gladsaxe Kommunes bymæssige udvikling startede med villa-udstyknings på nyanlagte veje mellem Hovedgaden og Gladsaxevej/Marienburg Allé i januar 1901.

I de kommende årtier gik det stærkt – bl.a. med de to andre gårde, der havde navn efter Søborg: *Høje Søborg* (matr. nr. 25, Buddinge), der først i 1920'erne blev bebygget med 73 ens »gavlhuse« (det, der i den lokale slang kaldtes »Negerlandsbyen« på Vandtårnsvej/Andersen Nexø Vej/ Marienburg Allé).

Lidt forvirrende byggedes i 1950'erne komplekset *Høje Søborg* på gården *Søborghøjs* jord (matr. nr. 24, Buddinge). Det var her, linje 16 fik sin *sløjfe* i 1924 og Søborg Park Allé blev anlagt efter en årrække med kolonihaver.

Gården Høje Søborg (ikke at forveksle med det moderne beboelseskomples af samme navn ved Søborg Torv) lå til omkring 1960 på Vandtårnsvej 7 – 9, hvor den katolske Johanneskirke blev opført i 1960'erne. Hvem den hyggelige madmor for de fritgående høns er, står hen i det uvisse, men at det er landsbyidyl fra før verden gik af lave, ses klart. – Gården blev udstykket først i 1920'erne og bebygget med godt 70 ens huse – »gavlhusene« eller »negerlandsbyen«, som folkeviddet udtrykte det. Selvom sporvognen kom til Søborg i 1924, var det alligevel langt borte fra alting – midtvejs mellem Buddinge By og nybyggerkvarteret i Søborg, så det varede flere år, før det første Høje Søborg blev fast beboet.

Sø og mose

I oldtiden bosatte man sig normalt ved søer, åer og kyster, fordi vand er livsnødvendigt for levende væsener. Således finder vi en række gårde med navne, der refererer til vådområder.

Mest åbenlys er *Søgård* (matr. nr. 6, Gladsaxe), der op til 1950 lå på Kroghøjvej 164. Den havde jord helt ned til Smørmosen, hvor haveforeningen Smørmosen nu ligger, mens arealet øst for motorvejen først i 1950'erne blev bebygget med parcelhuse opført af GAB.

Vad kan i stednavne både referere til et vadested eller våd, hvilket giver god mening i forbindelse med f.eks. Vadstrupgård og Vadgård.

Der er ikke nogen sø at spore ved Søgård, som ses her på et udateret fotografi. Men Stern anfører i 1834, at gården har 60 tdr. ager og 10 tdr. mose, så det må være Smørmosen, der tænkes på. Den »herskabelige Bopæl«, som Stern også omtaler, med »grundmuret og teglhængt Stuehus« fra 1813 stod lige til det sociale parcelhusbyggeri »Søgård« gik i gang i slutningen af 1940'erne. Man forestillede sig, at der blev tale om familier med hjemmegående husmødre, som i de relativt store haver kunne dække familiernes behov for grøntsager. Af gården, der havde adresse Krogshøjvej 164, er der nu kun et grønt anlæg tilbage, men mange store træer er bevaret ud mod Krogshøjvej.

Vadstrupgård skulle iflg. afd. handelsgartner Jørgen Jørgensen have lånt sit navn fra en gård på Samsø og være samlet af en række moselodder på Bagsværd Overdrev i 1870'erne. Det er her, Værebros Park blev bygget i 1960'erne.

Vadgård var en oprindelig gård (matr. nr. 15, Buddinge), der lå ved nuværende Buddinge Station med et samlet areal på 114 tdr. Her er der dels opstået industri mellem banen og Buddinge Torv og dels villakvarteret ved Valdermars Allé.

På en anden side af Buddingevej ved nuværende Vadbro, hvor bebyggelsen Stationsparken kom til i 1950'erne, lå gården Lille Vadgård, der bl.a. var kendt for sine mejeriprodukter. Begge gårdes navne refererer til Buddinge Å/Vadrenden/Vangede Rende.

Ser man godt efter, står der Vadstrupgård på gavlen til højre på dette fotografi fra omkring 1940. Det var ikke en oprindelig gård, men sammenkøbt af en stribe mose- og englodder, startende med fire tdl. og sluttende med op mod et halvt hundrede. Den omtales i la Cour 1915 som »nærmest en Lystejendom ved Bagsværd Mose«, senere som handelsgartneri for til slut at blive brændt af 14. juli 1965 ved en brandøvelse for at give plads for beton-blokbyggeriet Værebropark.

De mange moser har også afspejlet sig i gårdsnavne. Således *Grønnemosegård* (matr. nr. 4, Buddinge), hvor hovedbygningen ses endnu på Holmevej 57 i Søborgmagle-kvarteret. Grønnemosen, der nu er delvis opfyldt, lå på begge sider af den såkaldte *Vandledningsvej*, der officielt hedder Høje Gladsaxevej. På østsiden er mosen opfyldt og bebygget med étplanshuse ved vejen Grønnemosen, og på Høje Gladsaxesiden er der et regnvandsbassin.

Tilsvarende har man *Gyngemosegård* i Mørkhøj (matr. nr. 9, Mørkhøj) med adresse på den gamle Mørkhøjvej 296 (senere Mørkhøj Bygade 28). Gården, der lå ved nuværende Hjortestien, havde 57 tdl., der delvis er gået med til Høje Gladsaxe-byggeriet. Den blev i 1914 købt af Karl Christensen og drevet sammen med Mørkhøjgård. Den blev købt af Københavns Kommune i 1931, mens en del af jorden i dag er gået op i industrikvarteret.

Vadgård lå ved Buddinge Station, hvor der var »vadested« over åen, der gik stort set langs jernbanens forløb. Vadgård var stor og dyrkedes af en række kendte landmænd, bl.a. Kristian Worm, der var forpagter 1898 – 1908. Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune. Årsskrift bragte i 1977 en række klip fra hans breve, som menneskeligt og med indsigt og lune fortæller om en energisk ung landmands liv i Gladsaxe Kommune omkring århundredskiftet. Han købte Lille Birkholm i Herlev 1908 og blev en fremtrædende kommunalpolitiker der. Fotografiet er udateret, men fra før 1920, hvor gården brændte for aldrig at blive genopført, da det var forbi med landbruget.

En anden nærliggende mose var Ladmosen, der lå ved nuværende Columbusvej (matr. nr. 8, Mørkhøj). Den gav navn til *Ladmosegård*, som var lagt sammen med Herbertslyst i Gladsaxe, som den stødte op til. Ladmosen strakte sig fra nuværende Rosenkæret til den nuværende Gladsaxe Trafikplads. Arealet blev i perioden 1920 – 59 brugt som kommunal losseplads – også kendt som et rotteeldorado. En stor del af området benyttes i dag af HT som værksteds- og garageområde.

Endnu en mose har vi afspejlet i *Lillemosegård* (matr. nr. 16, Buddinge), der har navn efter Lillemosen, der er en udløber af den væsentligt større Gammel-mose, der ligger i Gentofte Kommune. Den blev fredet så tidligt som i 1844 som Danmarks første naturvidenskabelige fredning.

Lillemosegård blev Gladsaxe Kommunes første og største sociale institution, idet den i 1886 blev købt af en ung læge, Christian Keller, søn af en af dansk åndssvageforsorgs pionerer, professor cand. theol. Johan Keller, som i 1866 havde stiftet »*De kellerske institutioner*«.

Grønnemosegård på Holmevej 57 i Søborg ses i 1993 smukt bevaret som familieboelse – også en enkelt af avlsbygningerne, der ses til venstre. Det var en udflyttergård fra Buddinge, der fik navn efter den nu delvis opfyldte Grønnemose, der lå ved villavejen af samme navn, men også på den anden side af Høje Gladsaxevej («Vandledningsvejen») på Lundegårdens område. (Se også s. 60).

Lillemosegård har således – med en række udbygninger – virket som institution for evnesvage igennem mere end ét århundrede. Gårdens jorder gik langs Buddingevej fra den nuværende ringmotorvej til Buddinge landsby ved det nuværende rådhusanlæg. På området var der flere grusgrave, en række handsgartnerier og bl.a. Buddinge Kro, som midt i 1970'erne blev afløst af en politio- og retsbygning.

Endelig kan vi i dette afsnit nævne *Enghavegård* (matr. nr. 1, Mørkhøj). Den var en af sognets største gårde med 150 tdlr. og blev drevet sammen med den noget mindre *Lillegård*, der var en af de få udflyttergårde i Mørkhøj.

En stor del af Enghavegårds tilliggende (30 tdlr.) var eng i Gyngemosen, mens selve gården havde adresse på den gamle Mørkhøjvej 108 -250, hvor Københavns Kommune i mange år havde skolebotanisk have. Gården blev erhvervet af Københavns Kommune i 1928, men nedbrændte i 1943 som følge af et lynnedslag og blev aldrig genopført.

En del af arealerne gik til den nye »parkvej«, Hareskovvejen, og i 1958 og efterfølgende år købte Danmarks Radio en stor del af jorden, hvor TV-byen blev indviet i 1965. I fortsættelse heraf i retning mod Husum byggedes Blågård Seminarium og Enghavegård Skole 1963 – 67.

Lillemosegård på Buddingevej omkring 1880, mens gården endnu var en »rigtig« bondegård. Den havde jord langs Buddingevej fra den nuværende ringmotorvej og hen til den nuværende rådhushave. Den gik i 1886 over fra traditionelt landbrug til institution, hvor en ny herregårdsagtig hovedbygning blev opført i 1887 af »De Kellerske Institutioner« og siden har været anvendt som institution for evnesvage.

Det ser trist ud – og det var det også, da Enghavegård i Mørkhøj blev flammernes bytte i 1943 på grund af et lynnedslag – for aldrig mere at genopstå. Enghavegård er et nærliggende navn, da en stor del af dens ca. 150 tdrl. var eng i Gyngemosen, hvor der nu er motorvej og TV-by. Men tilbage i 1700-tallet omtales den som »Skovridergård«, hvilket må hentyde til Sokkelunden, der strakte sig fra Emdrup til Mørkhøj, men som forsvandt under svenskekrigene i sidste halvdel af 1600-tallet. Enghavegård, der lå ved knækket på den gamle Mørkhøjvej (Mørkhøj Bygade ved Bykrogen), har også lagt jord til Enghavegård Skole og Blågård Seminarium midt i 1960'erne.

Højgård i Bagsværd er en af de få Gladsaxegårde, som blev bevaret, mens tid var. Gladsaxe Kommune overtog den noget forfaldne bygning i 1963, restaurerede og ombyggede den til »Europahus« og møde- og kursusformål, som almenheden kan glæde sig over. Et stråtækt annex og gårdspladsens store træ er også bevaret, ligesom Kommunen i 1993 har tilkøbt den lille dam, der støder op til annexet, som tidligere lå i haven til Karen Aabyes villa, »Kisum Bakke«, Højgårdens Vænge 17. På fotografiet fra omkring 1950 ses bl.a. de imponerende indkørselssøjler, som ikke eksisterer mere, men kampestensmuren er bevaret.

Høj og bakke

Det er naturligt at sætte bo på et højt placeret sted – for overblikkets og sundhedens skyld. Derfor ser vi da også en række gårde med *høj* og *bakke* i navnet.

Vi har ikke mindre end to gårde kaldet Højgård – én i Bagsværd og én i Buddinge.

Højgård i Bagsværd kan vi glæde os over den dag i dag som Gladsaxe Kommunes »Europahus« (matr. nr. 14, Bagsværd) på adressen Bagsværd Hovedgade 274.

Det var oprindeligt avlsgården til Aldershvile Slot, som på sit højdepunkt i første halvdel af 1800 – tallet var Gladsaxe Kommunes største ejendom med i alt over 300 tdrl.- hvori indgik en del af Hareskoven, et teglværk ved P-pladsen ved nuværende vej Skovbrynet, og senere et cementstøberi.

Højgård i Buddinge har haft en mere omtumlet skæbne end navnefællen i Bagsværd. Den brændte sammen med sin »tvilling«, nuværende Thinghøjgård, i 1897, men blev genopført. I 1920'erne kom der gartneri, og jorden gik delvis over til industriformål – bl.a. telefonfabrikken Automatic. Højgård bevarede sin gårdstruktur på adressen Buddingevej 378, der blev til Telefonvej 6, helt op i 1990'erne, men så forsvandt den pludseligt og uforklarligt. I 1993 er der en øde tomt tilbage. På fotografiet fra 1903 ses Buddingevej til venstre, mens vi gætter på, at parret foran gården er ejeren Hans Nielsen, der var født i Husum i 1844 og købte gården i 1880. Hustruen hed Margrethe og var født Hansen (i Buddinge 1856).

Højgård og Aldershvile blev skilt i 1866, og siden da blev gårdens skæbne omtumlet. Med Slangerupbanens åbning i 1906 tog villaudstykningerne i Bagsværd fart, og i hovedbygningen etableredes der under anden verdenskrig flygtningelejr for evakuerede danske fra krigshærgede lande, hvorefter Glad-saxe Kommune i 1963 erhvervede den efterhånden noget miserable ejendom, som i 1971 blev åbnet i smukt restaureret/ombygget stand som kommunens Europahus og kursuscenter.

Den anden *Højgård* (matr. nr. 9, Buddinge) omtales i la Cour 1907 blot som »En Gaard i Buddinge« ejet af Hans Nielsen. Dens areal udgjorde 56 tdrl., der efterhånden blev solgt fra til industri og boliger. I midten af 1920'erne møder vi navnet *Højgård*, hvor gården ejes af handelsingartner Christian Jørgensen.

Da området blev til industri med bl.a. telefonfabrikken Automatic (fra 1949), bevarede både hovedbygningen og de tre længer smukt vedligeholdt – bl.a. anvendt af Hellesens A/S, med adresse Telefonvej 6 (tidligere Buddingevej 378).

Bakkegård lå indtil 1967 Bagsværd Hovedgade 193 – 225. (Hovedgaden og bakken ses til højre i billedet). Gården blev aldrig udstykket, selvom forsøget blev gjort i forbindelse med Slangstrupbanens åbning i 1906. På gårdens plads opførtes først i 1970'erne Jørn Utzons nye Bagsværd Kirke, mens det nærliggende plejehjem fik navn efter den oprindelige gård. Gården, der lå som strå-tækt bindingsværksidyl til det sidste, blev i 1967 afbrændt helt bevidst. Fotografiet af »Bakkegården i Sne« kan dateres meget nøjagtigt til 13. januar 1929.

Men i 1992 var det slut – nu er der en bar plet, hvor ellers en markant firlænget gård (genopført efter en brand i 1897) var at se – som en af de meget få i Gladsaxe Kommune – helt op i 1990'erne.

Nabogården *Thinghøjgård* (matr. nr. 7, Buddinge) med adresse Tinghøjvej 57 – 59 giver endnu i dag en fornemmelse af det gamle bondesamfunds landsby- og gårdstruktur. Thinghøjgård og Højgård var oprindeligt sammenbyggede til en »tvillingegård«, men brændte begge i 1897.

Thinghøjgårds tre udbygninger ses endnu, mens stuehuset er afløst af en vognmandsforretnings moderne administrationsbygning.

Gården har navn efter den gravhøj, der lå, hvor Sokkelund Herreds ting samledes – og hvor vi i dag ser Gladsaxes Kommunes vandtårne og TV-masten. Gravhøjen blev sløjfet i 1888 da Thinghøj Batteri skulle anlægges som led i Københavns Landbefæstning.

Her er ordet *høj* i *højeste grad* relevant, idet der her er tale om Københavns-egnens højeste punkt – 52 m. o. h.

På Thinghøjgårds jorder opstod en række gartnerier – bl.a. det store Osborne (26 tdlr.) – og fra midt i 1930'erne begyndelsen til Gladsaxes industri kvarter med Dyrup og Monberg & Thorsen.

»Storken sidder på bondens tag« – og »Koen står i græsset over knæ« – disse linjer fra vor nationale sangskat kunne være inspireret fra Lyngbakkegård i Buddinge, som det ses på dette postkort fra omkring 1920. Manden til venstre i indkørslen er utvivlsomt ejeren, gårdejer Jens Peter Nielsen, som solgte Lyngbakkegård til udstykning i august 1919. Herefter havde han »Fourage-, Korn- og Foderstofforretning« på Lyngbakkegård. Mange mener, at det store træ i den nuværende Buddinge Rundkørsel oprindeligt stod i Lyngbakkegårds have (det kan skimtes over tagrygningen til højre på stuehuset).

I Gladsaxe Kommune har vi tre *bakke-gårde*, hvoraf den mest markante var *Bakkegård* i Bagsværd (matr. nr. 5, Bagsværd), der op til 1967 lå ud til Hovedgaden, hvor den nye Bagsværd Kirke blev opført først i 1970'erne.

Den havde 90 tdrl., som blev købt af en sagfører i 1906 med henblik på udstykning, men selvom Bagsværd fik jernbane samme år, var det alligevel for langt ude! Der kom kun bebyggelse på den inderste del mod landsbyen – langs Hovedgaden – bl.a. Gartneriet *Bakkely* ved nuværende Vadstrupvej/Pinievej og Bagsværd Skole (fra 1906).

Bakkegård blev købt af Københavns Kommune i 1930, men arealerne blev først for alvor benyttet op i 1960'erne med bl.a. plejehjemmene Ringbo og Bakkegård.

Gårdens hovedbygning blev afbrændt i 1967.

I Buddinge har vi *Lyngbakkegård* (matr. nr. 14, Buddinge), der lå hvor Buddinge Torv – i dag med den store rundkørsel – ligger. Den havde 65 tdrl., der lå i en lang stribe til nuværende Valdemars Allé.

Thorasminde i sine velmagtsdage i 1920'erne med fire længer og en lade – i dag er kun stuehuset tilbage som et populært kulturhus med adresse Laurentsvej 9, mens adressen tidligere var Vadstrupvej 17 – 23. Man kan stadig se navnet på en muret portstolpe ved vejen Bagsværddal (tidligere Krogshøjvej) 3. Denne adgangsvej ses til højre i billedet, mens vejen til venstre svarer til nuværende Grushøj.

Lyngbakkegård blev udstykket i det store udstykningsår, 1919, – dels til vilakvarterer ved Spergelmarken, Kålmarken, Kvikmarken m.v. og dels til Gladsaxe Kommunes første industrikvarter ved Buddinge Station, hvor bl.a. Buddinge Værk (senere Dano) kom i 1916. Industrien afløstes i 1980'erne af boligbyggeriet Vadgårdsparken.

Lyngbakkegårds bygninger benyttedes efter landbrugets ophør til »fourage-, korn- og foderstofforretning«. – Den forsvandt endeligt i begyndelsen af 1950'erne i forbindelse med de store vejanlæg, da Ring III blev gennemført til Buddinge.

Det er svært at få øje på både lyng og bakke ved Buddinge Torv i dag. Og ligeledes er det vanskeligt at spore nogen kilde ved *Kildebakkegård* (matr. nr. 18+19, Buddinge), der havde adresse på Kildebakkegårds Allé 152.

Kildebakkegård blev udstykket i 1914 og bygningerne brugt til en række snedkerier og en vognmandsforretning til op i 1970'erne, hvor der blev bygget rækkehuse på stedet.

Gårdens jorder, der ligger på en meget markant bakke ned mod renden, der danner grænsen til Vangede i Gentofte Kommune (og stort set svarer til Slangerupbanens forløb), blev udstykket til en række handelsgartnerier.

Jeg har registreret op til en snes gartnerier på Kildebakkegårds jorder – med adresser på Kildebakkegårds Allé, Silene Allé og Ericavej – de ældste fra 1906.

I 1950'erne afløstes gartnerierne af boligbyggeri, mest markant etageblokke- ne Kildeparken og Kildevænget ved Hagavej og Solnavej.

I Bagsværd kan endnu ses stuehuset til *Grushøjgård* (matr. nr. 3, Bagsværd), som i dag er kendt som *Thorasminde*.

Den nordlige del af Gladsaxe Kommune er præget af sand og grus, mens den sydlige del er udpræget leret. De rigelige grusforekomster har givet anledning til en række kommercielle grusgrave (i en rapport fra Gladsaxe Kommune 1993 er der registreret ikke mindre end 22 grusgrave!).

La Cour oplyser i 1913, at Grushøjgård har et areal på 36 tdr., hvoraf de to dækker grusgraven, »der giver en meget betydelig aarlig Indtægt«. Vejnavnene Grusgraven og Grushøj refererer begge til Thorasmindes grusgrav, der – som så mange andre lignende – i tidens løb er fyldt op med alskens problematisk affald, hvilket i 1980'erne og 90'erne har givet alvorlige forureningsproblemer.

Til slut i dette afsnit en enkelt gård, hvis navn refererer til lav beliggenhed: *Lauggård* (matr. nr. 2, Buddinge).

Navnet Lauggård forekommer gådefuldt, da det næppe kan referere til et håndværkerlaug. Hos Sterm (1834) staves gården da også *Lowgård* og angives at have et areal på 54 tdr. ager og 2 tdr. mose.

Der var mange vådområder i Maglegårds Allé/Lauggårds Allé/Mosevej området, og vejen Bakkedraget bærer også sit navn med rette.

Lauggård, der lå ved hjørnet af Maglegårds Allé og Gladsaxevej, blev lagt sammen med Maglegård i 1841, men atter solgt fra i 1901 til gartnerier og villa- bebyggelse (Uranienborg Allé/Venusvej m. v.). På gårdens plads kom en af Gladsaxe Kommunes ældste industrivirksomheder, en filefabrik, som senere blev afløst af J. Jacobsens »*Søborg Møbelfabrik*« og Zwickys pianofabrik.

Verdenshjørner m.v.

Der er i Gladsaxe Kommune ikke mange gårdsnavne, der afspejler den traditionelle beliggenhed i forhold til verdenshjørnerne. Men et par har vi da i Westengård i Buddinge og Søndergård i Bagsværd.

Westengård (matr. nr. 12+13, Buddinge) havde adresse på Buddinge Skolevej, der blev til Anlægsvej i hjertet af den gamle landsby. Den blev udstykket fra først i 1920'erne, hvorved bl.a. Christopher Boecks Allé og Jacob Bulls Allé opstod.

Søndergård, Bagsværds sydligste gård, blev bevaret som fælleshus, da bebyggelsen Søndergård Park blev opført i 1950'erne. Stuehuset og en enkelt af udbygningerne ses i 1993 – smukt bevaret med stråtag – i dag med adresse på Huginsvej 20.

Den sidste jordbruger på ejendommen, Erik Westengård, omtales både som gårdejer og handelsgartner. – Selve gården blev nedrevet i 1938.

Søndergård (matr. nr. 18+19+20, Bagsværd) lå ganske rigtigt som Bagsværds sydligste gård i hjørnet ved Hovedgaden og nuværende Frodesvej. Her var der landbrug lige op til midten af 1940'erne, hvorefter man gik i gang med et af de smukkeste boligbyggerier, Gladsaxe Kommune kan opvise: *Søndergård Park*. Det består af kamhuse, enkelthuse og rækkehuse, der er samlede om store grønne fællesarealer.

Byggeriet, der har modtaget megen anerkendelse fra både ind- og udland, omtales af Erik Nygaard i skriftet »*Gladsaxe Almennyttigt boligbyggeri i 45 år*« (1988) som »*simpelthen den smukkeste bebyggelse i Danmark*«.

Pudsigt nok er denne pæne og åbne parkbebyggelse tegnet af arkitekterne Hoff og Windinge, som i det næste tiår kom til at stå for betonmastodonterne Høje Gladsaxe og Værebros Park.

I *Søndergård Park* er det også værd at notere, at den oprindelige gård (eller dele af den) er bevaret som fælleslokaler for beboerne.

Til enhver gård hørte en *toft* (et uopdyrket areal ved en gård), så det er ikke særligt originalt at benævne en gård derefter – og dog har vi en *Toftegård* både i kirkebyen Gladsaxe og i nabobyen Mørkhøj ikke langt derfra.

Toftegård i Gladsaxe (Gladsaxe Møllevej 67 – 69) ejes i 1993 af et privat malerfirma, der har oplag i den gamle ladebygning til højre. Der er kontorer i hovedbygningen, som er smukt vedligeholdt. Ligesom naboen Pilegård er Toftegård genopført efter den store brand i 1919. Den tredje gård i rækken på den gamle Bygade, Saxgård, forsvandt i 1960'erne til fordel for etageblokke.

Toftegård i Gladsaxe (matr. nr. 4, Gladsaxe) ligger på Gladsaxe Møllevej 67-69, hvor stuehuset er bevaret i den smukke skikkelse, det fik, da det blev genopført efter den store brand i 1919. Gården, der havde 50 tdrl., er aldrig blevet udstykket, men størstedelen af jorden er blevet til kolonihaver (*Carl Nielsens Minde*), mens hovedbygningen benyttes af et malerfirma.

Toftegård i Mørkhøj (matr. nr. 5, Mørkhøj) lå indtil 1981 på Mørkhøj Bygade 22, hvor der nu er rækkehuse. Der var ellers bestræbelser i gang for at bevare de stråttækte bygninger, hvor der dels var seriøse private købere og dels planer om et »medborgerhus«.

Gården, som hos la Cour i 1914 kaldes *Lillevang*, havde 52 tdrl., der lå, hvor Juli-, August- og Septembervej blev anlagt.

Udstykningen her var usædvanlig, idet man omkring 1930 startede med en kolonihaveforening, som efterhånden blev til en selvbyggerkoloni, hvor energiske folk i deres fritid byggede ca. 300 etplanshuse – af genbrugsmursten. Der gik ca. 16.000 til hvert hus – og de skulle første renses!

En helt anden type gårdnavn er *Nybrogård* Nybrovej 289 – 341 (matr. nr. 11, Bagsværd), der har sit navn efter den nye bro, der blev anlagt over vandløbet, der forbinder Bagsværd Sø med Lyngby Sø – Furåen.

Nybrogård havde lidt herregårdsagtigt over sig – her på et fotografi fra omkring år 1900. Den startede som udflyttergård fra Bagsværd, men fik hurtigt status som lystgård. På dens jord oprettedes »Poulsen og Petersens traadløse Telegrafstation«, som la Cour skriver det i 1907. Det var i 1905 og blev senere kendt som »Lyngby Radio«. Siden 1949 har der været plejehjem, mens det meste af jorden blev fredet først i 1990'erne som frit tilgængeligt naturområde, »Radiomarken«.

Vi skal tilbage til 1660'erne, hvor Frederik den Tredje anlagde en dyrehave med en jagtpavillion, der er oprindelsen til det nuværende *Frederiksdal*. I den anledning blev der også anlagt en ny kongevej fra Lyngbyvej over Vangede, og da der i den anledning også byggedes en ny bro, kom vejen til at bære navnet Nybrovej og gården derved Nybrogård.

Gården er ikke blandt de største (72 tdr.), men har siden omkring år 1800 været betragtet som en lystgård, der har haft en række fremtrædende ejere uden for bondestanden.

La Cour oplyser i 1907, at hovedbygningen er bygget i *Villastil*, og at den rummer *11 herskabelige Værelser*.

Det var her, Petersen og Poulsen i 1905 etablerede en »trådløs telegrafstation« (senere kendt som *Lyngby Radio*, som altså ligger i Gladsaxe Kommune!). *Radiomarken* (62 tdr.) blev endeligt fredet i 1992 som naturområde.

På nordsiden af Nybrovej byggedes der et stort kollegium først i 1970'erne, mens gårdens hovedbygning med diverse tilbygninger har været benyttet som plejehjem siden 1949.

Præstegården bærer det mest indlysende navn af alle – det var en del af præstens embede at have en egentlig bondegård. I Gladsaxe en anselig gård med op mod 150 tdr., der strakte sig til grænsen mod annexsognet Herlev ved Kagsåen. Præstegården nedbrændte i 1750, 1849 og 1919. Den nuværende bygning, der her ses på fotografiet fra 1929, med de karakteristiske trappegavle bærer over indgangsdøren en reference til Salmernes Bog i Det gamle Testamente. Her står der i 127. salme vers 1: »Dersom HERREN ikke bygger Huset, er Bygmesterens Møje foregæves«. I 1993 omfatter Gladsaxe Kirkes område ca. 50 tdr. – I 1964 byggedes der et krematorium på området og i 1978 menighedshuset »Laden«.

Karakteristik

Den centrale gård i ethvert sogn var naturligvis *præstegården*, som da også fik matrikelnummer 1 – her i Gladsaxe også nr. 2, da det var en anselig gård – og dermed et godt præstekald.

Den omfattede oprindeligt ca. 150 tdr., der strakte sig fra Bygaden (Gladsaxe Møllevej) helt til Kagsåen, der danner grænsen til annexsognet Herlev.

Sognepræst A. V. Holm, der var præst i Gladsaxe fra 1869 til 1907, var den sidste, der drev præstegårdsjorden som landbrug. Siden blev den bortforpagtet, og først i 1920'erne udstykkedes den til et villakvarter ved Kagsåvej og Gladsaxe Fort, der var blevet anlagt 1892 – 93 som led i Københavns Landbefæstning.

Maglegård i 1958 – kort før den måtte falde for en vejoplægning – her fotograferet fra Grønnemose Allé mod Maglegårds Allé. På Maglegårds område opstod Gladsaxe Kommunes smukkeste og reneste villakvarter i slutningen af første verdenskrig – inspireret af idealistiske folk fra »Forskønnelsesforeningen« og »Bedre Byggeskik«, som ikke ønskede at tjene penge ved udstykningen – kun at skabe en god bebyggelse med familieboliger – hvilket lykkedes.

Det meste af præstegårdens jord er nu kirkegård, idet det besluttedes, at Gladsaxe skulle have en »centralkirkegård«, som bl. a. udvidedes kraftigt i forbindelse med anlægget af Ring III.

I slutningen 1940'erne byggedes de såkaldte overgangshuse (et par hundrede rækkehuse) Ved Fortet, som nu fjernes og erstattes af helt nyt byggeri først i 1990'erne. Og først i 1970'erne opførtes i forlængelse af kirkegården etagebebyggelsen Egeparken for enden af Provst Bentzons Vej (hvor nogle beboere har hævdet, at de bor »på gravens rand«).

Til en kirke hører der også en kro siger et gammelt mundheld. Og vi har da også en Krogård i Gladsaxe Kommune – men i Bagsværd (matr. nr. 4, Bagsværd).

Bagsværd Kro kender vi fra 1668, og den eksisterede lige til 1975 – altså i ikke mindre end 307 år! – Den var oprindeligt en almindelig firlænget bondegård med jordtilliggende, så den som kro var selvforsynende, og den havde tillige privilegium til at »brygge og brænde« m.v. Den er nedbrændt flere gange, men blev hver gang genopført.

Grønnegård var en udflyttergård fra Gladsaxe ved Præstebrovej – på vejen til Herlev. I dag ses den bevaret i industrikvarteret ved hjørnet af Ring III og Dynamovej, hvor der nu er ungdomsklub, rideskole og lokaler for Gladsaxe Pige-garde. Hovedbygningen bærer årstallet 1884. På dette fotografi fra 1922 ses til-syneladende både herskab og tjenestefolk, – placeret foran hovedbygningen i det grønne, hvor Ringvejens trafik siden først i 1950'erne har drønet forbi døg-net rundt.

I forbindelse med Slangerupbanens åbning i 1906 flyttedes avlsgården ud til jorden – i dag med adresse Vadstrupvej 35 – 43. Samtidig nyopførtes hovedbygningen i hotelstil, mens den oprindelige staldlænge mod nuværende Bindeledet bevarede. Den husede fra 1873 til 1970 Gladsaxe Kommunes ældste detailhandel, en rigtig købmandsgård – der som sidste ejer (1942 – 70) havde Alf H. Glæsel.

Andre gårde har navn efter størrelse, funktion o.l. Således *Maglegård* på Buddinge Mark (matr. nr. 3, Buddinge), der op til ca. 1960 lå på hjørnet af nuværende Maglegårds Allé og Grønnemose Allé. Magle betyder stor, og den blev da også en af sognets største – ganske vist først, da den blev sammenlagt med Lauggård i 1841 og dermed kom op på godt halvandet hundrede tønder land.

Maglegård er usædvanlig derved, at dens udstykning i villaparceller, der startede i 1917, blev foretaget af en gruppe idealister med rod i den lokale *Søborg Forskønnelsesforening*, som igen var en udløber af landsbevægelsen *Bedre Byggeskik*. På Maglegårds jorder skabtes uden spekulationsfortjeneste til nogen Gladsaxe Kommunes kønneste boligkvarter, et *rent* villakvarter med smukke vejforløb, der passede ind i områdets afvekslende terrænforhold.

Nok så beskedent ser vi det modsatte ved *Lillegård* i Mørkhøj, som hørte sammen med Enghavegård og derfor har samme matr. nr.: 1, Mørkhøj.

Den lå ved nuværende Lillegårds Allé og blev udstykket fra 1929 af en af tidens kendte »gårdslagtere«, arkitekt J. M. Meulengracht, på en lidet fantasifuld måde. Beliggenheden var jo lidt fra alfarvej – og det varede da også en del år, før kvarteret var fuldt udbygget.

Grønnegård (matr. nr. 15, Gladsaxe) må referere til beliggenheden »i det grønne«, men hvilken gård gør ikke det? Den havde adresse på Præstebrovej – idag hjørnet Ring III/Dynamovej, hvor den ses velbevaret med hovedbygning fra 1884.

I forbindelse med det store udstykningsboom i 1920'erne forsøgte den udstykket, men da var markedet tilsyneladende mættet. Bygningsinspektør Folmer Andersen fortalte i Folkebladet for Gladsaxe Kommune i januar 1957 bl. a. »Det var ikke muligt at sælge grundene her. Man forsøgte da at forære dem bort mod en årlig afgift i en snes år. Denne afgift var regnet ud til at svare til den indtægt, man ville få ved at dyrke kartofler på hele arealet i afgiftsperioden. – Folk blev kørt gratis i busser fra Raadhuspladsen til *Grønnegård*. Men til trods herfor blev man nødt til at opgive udstykningen«.

Gården blev købt af Københavns Kommune i 1930, hvorefter landbruget fortsatte til op i 1960'erne. Da havde Gladsaxe Kommune erhvervet arealet, hvor kommunens nyeste industrikvarter opstod midt i 60'erne ved Turbinevej/Transformervej/Generatorvej.

Også et tilsyneladende mere end indlysende navn er *Stengård* (matr. nr. 18, Gladsaxe), hvor en hovedbygning af nyere dato ses på Gammellosevej 228 – omdet i totalt skamferet tilstand af de nuværende ejere (Den lille Skole).

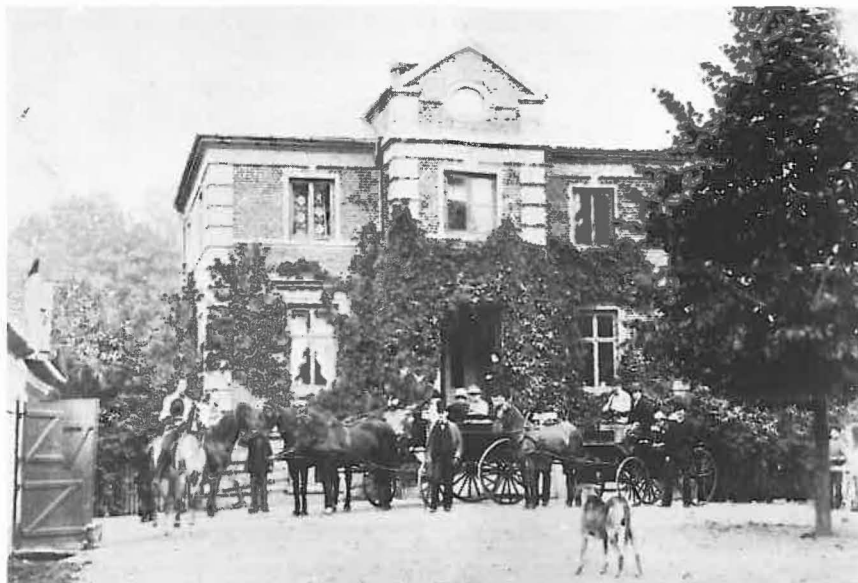
Stengård kendes tilbage til 1770'erne, hvor den blev erhvervet af J. Th. Holm, som i 1780'erne byggede Aldershvile. På Stengård, den gang kaldet *Lynggård*, var der oprindeligt et »Schäferi« (d.v.s. fåreavlscenter). Gården blev i 1896 købt af den især fra Hellerup kendte gårdslagter, A. F. Ibsen, der forsøgte sig med udparcellering og salg af villagrunde ved Christoffers/Marsk Stigs Allé m.v. i forbindelse med Slangerupbanens anlæg. Han forregnede sig dog, idet den forventede station ved Gammellosevej lod vente på sig. Den kom først i 1929 som det yderst beskedne trinbrædt Stengården.

Landbruget på Stengård eksisterede til 1922, da *Foreningen Fængselshjælpen* indrettede den til skolehjem for drenge.

Navnet Stengård har sin oprindelse i, at bygningerne – i lighed med Højgård og andre ved Aldershvile Slot – var opført af kampesten.

Så har vi i Gladsaxe Kommune to *-hvile* gårde, hvoraf dog den ene har sit navn på grund af en misforståelse.

Aldershvile er Gladsaxes berømteste og i sin tid også smukkeste bygning, som imidlertid siden den altødelæggende brand i 1909 har henligget som ruin.

Stengård ses endnu på Gammellosevej 288 som lilleskole, men ugenkendelig på grund af om- og tilbygninger i nyere tid. Navnet refererer ikke til den bygning, vi ser her omkring 1910. Vi har ingen billeder af den oprindelige Stengård. Men Storm oplyser i 1834, at stuehuset er »een Etage højt og opført af Kampesten«, – altså utilhuggede sten fundet rundt om på markerne, således som det bl.a. ses ved Højgård i Bagsværd.

Aldershvile blev bygget af den ødsle, men alsidigt begavede J. Th. Holm først i 1780'erne i klassicismens rene og yndefulde stil, mens den store park (på 56 tdr. – i sig selv så stor som en pæn bondegård!) var et smukt eksempel på en *følsom* have. Så her så man i perfekt harmoni en bygning inspireret af fransk empire placeret i en park anlagt i engelsk præ-romantisk stil. *Slottet* var tænkt som Holms bolig, når han trak sig tilbage for at nyde sin *alders hvile*, men han døde allerede som 62-årig i 1793.

Aldershviles og de skiftende ejeres historie er spændende som en roman – kendest er nok den 13. ejer *Grevinden af Bagsværd*, der købte slottet i 1901 – som 30-årig enke med en formue, der i nutidens penge svarer til ca. 250 millioner kr.! – Denne uhyre sum forbrugte hun i løbet af en halv snes år, – slottet brændte af uopklarede årsager i 1909, og hun endte sine dage i 1914 som forældet pantelåner på Vesterbro.

Kongsvillies hovedbygning og en enkelt udbygning med stråtag kan ses i 1993 på Amundsensvej 45. Det var en af de ældste udflyttergårde fra Bagsværd, der hurtigt fik status som »lystgård«. Sterm oplyser i 1834, at stuehuset er »her-skabeligt indrettet« og »grundmuret«. – Hvor meget »Konge-villie«, der ligger bag navnet, er dunkelt. Fotografiet stammer fra la Cour 1907, der oplyser, at på det tidspunkt var avlsgården, der ses forrest til højre, bortforpagtet til Jens Nielsen, som drev, men ikke ejede, nabogården Nybrogård.

I forbindelse med Slangerupbanens anlæg arbejdede grevindens 4. mand, den engelske kunsthandler Gustav Mayer med udstykningsplaner fra 1904 – 05, hvorved veje som Slotsparken, Søvej, Elmevænget (oprindelig Juliane Mariæ Vej) opstod.

Da Gladsaxe Kommune købte Aldershvile i 1927, var den oprindelige park på 56 tdr. mere end halveret ved frasal, så den »folkepark«, der åbnedes i 1928, var kun på 22 tdr.

Den anden -hvile skyldes en analogidannelse, idet *Kongshvile* oprindeligt hed *Kongsvillie*, hvilket enhver kan overbevise sig om ved at studere hovedbygningen, der ses den dag i dag på Amundsensvej 45 (matr. nr. 11+12, Bagsværd).

Det var en stor ejendom med en statelig hovedbygning og en række markante ejere.

Forklaringen på navnet kan være, at Kongsvillie som en række andre gårde i Bagsværd oprindeligt hørte under den første Bagsværdgård, der ejedes af det kongelige gods Frederiksdal. Da Bagsværdgård blev nedlagt i 1717, opstod der fem nye gårde (Krogård, Bakkegård, Svejgård (senere: Bondehave), Frydensgave og Kongsvillie).

Pilegård i Gladsaxe (Gladsaxe Møllevej 63 – 65) som den tager sig ud i 1993 – smukt proportioneret og velholdt – når man sniger sig om bag den kommunale kontorbarak, der er smækket op ud mod vejen. Hovedbygningen bærer årstallet 1919, hvor den blev genopført efter den store brand Kr. Himmelfartsdag samme år, da halvdelen af det gamle Gladsaxe brændte. Gården bruges nu til ungdomsformål, mens jorden er indgået i havekolonien Carl Nielsen Minde.

Under første verdenskrig opstod det herskabelige villakvarter på højderyggen ned mod Lyngby Sø ved Kongshvilebakken, mens det store samlede boligbyggeri Kongshvileparken blev opført af Arbejdernes Boligselskab 1952 – 54.

Blandt de mere spidsfindige gårdnavne er *Haspegård* (matr. nr. 7, Gladsaxe), der op til midt i 1940'erne lå, hvor rækkehusbebyggelsen Haspekrogen nu ligger – tidligere med adresse Haspegårdsvej 52 – 70.

Navnet skulle have sin oprindelse i et karakteristisk træk ved jorden, der kunne minde om en garnvinde med »hasper«. Da Haspegårds område, der lå øst for Krogshøjvej, mellem Gammellosevej og Klausdalsbrovej, var præget af et ujævnt terræn med mange små knolde, som kunne minde om de såkaldte hasper (d.v.s. små pikke), man kendte fra et garnvinde, fik gården navn derefter.

Haspegård blev udstykket i 1919 i forbindelse med anlægget af den »nye amtsvej« (d.v.s. Buddinge Hovedgade). Men egentlige helårshuse lod vente på sig – området blev først udbygget i årene efter anden verdenskrig.

Et sjældent minde fra det gamle landsbysamfund rummer området endnu i form af *Haspegårdshuset* – en stråttækt landarbejderbolig med adresse på Frodesvej 41. Det er omtalt som Gladsaxe Kommunes ældste verdslige hus, – daterende sig fra begyndelsen af 1770'erne.

Torvegård i Mørkhøj (også omtalt som Tørvegård, Tjørnegård og Rødegård) lå, hvor Mørkhøj Kirke blev opført i 1960, og de sociale boligbebyggelser Torvegården og Torveparken blev opført midt i 1950'erne. Her set fra syd-øst omkring 1950. Det var et af de sidste steder, der blev dyrket landbrug i Gladsaxe Kommune.

Træer

Der har altid været tradition for, at danske gårde var omgivet af træer – ét markant på gårdspladsen – og en række udenom ved have, vænge, toft o.s.v. Derfor er det naturligt, at vi har mange gårdnavne med forled, der indeholder et navn på en træsort.

Piletræet er frodigt og giver god læ – derfor har det været så velegnet – og det er vel grunden til, at vi både i Gladsaxe og i Mørkhøj har en Pilegård.

Pilegård i Gladsaxe (matr. nr. 16, Gladsaxe) har stadig sin hovedbygning intakt – genopbygget efter branden i 1919 i *Bedre Byggeskik*-stil, som kan ses på Gladsaxe Møllevvej 63 – 65, – desværre i dag skæmmet af en kommunal barak-kontorbygning, der er lagt lige foran. Gården er aldrig blevet udstykket, men størstedelen af dens jord indgår nu i havekolonien Carl Nielsens Minde.

Mens *Pilegård* i Gladsaxe til det sidste er forblevet i landsbyens centrum, flyttede dens navnefælle i Mørkhøj (matr. nr. 2, Mørkhøj) i tiden efter de store udskiftninger i 1770'erne til sine marker, der lå ved nuværende Novembervej – op til Husum i nabosognet.

Gården lå ud til Mørkhøjvej, hvor der i 1928 byggedes en pumpestation til brug for vandvæsenet, idag nabo til Nørre Gymnasium på Københavnssiden.

Tornhøjgård har bevaret sin gårdstruktur med fire længer, mens al jorden udenom siden slutningen af anden verdenskrig har været udlagt til kolonihaver. Gården, der bruges af Københavns Amt til ungdomsformål, har adgangsvej fra Klausdalsbrovej 271, mellem Hillerødmotorvejen og grænsen til Herlev Kommune. Her ses det gamle staldparti i 1993 med lidt stokroseidyl bevaret. (Se også s. 59).

Omkring århundredskiftet udstykkedes jorden til en række handelsgartnerier – jeg har fundet frem til en halv snes stykker på Pilegårds jord – de to ældste fra 1903 – ejet af to af de lokale pionerer inden for branchen, Peter Kragh og Ove Mohr.

Da der endelig blev bygget, var det Arbejdernes Boligselskab, som opførte en række store boligblokke i gule mursten – *Pileparken* i årene 1946 – 79.

En anden udflyttergård i Mørkhøj tager vi med her, selvom navnet er omstridt (matr. nr. 3, Mørkhøj). La Cour omtaler den i 1907 som *Tjørnegård*, mens Jespersen i 1926 kalder den *Torvegård*, hvilket da også er det oftest forekommende navn og tillige det, der har givet navn til de nuværende bebyggelser på stedet: *Torvegården* og *Torveparken*.

Den er også omtalt som *Tørvegård* og i folkemunde kaldet *Rødegård*, da den var opført af røde sten. Den lå lige til 1960 dér, hvor Mørkhøj Kirke blev opført i stedet.

Gården var en af de sidste, der blev drevet som landbrug – op til først i 1950'erne, hvorefter de to sociale bebyggelser *Torvegården* (1954 – 56) og *Torveparken* (1955 – 57) blev opført med overvejende lav bebyggelse og store grønne områder. Her byggedes også (i 1956) Mørkhøj Skole.

Egegård, Klausdalsbrovej 195, der blev opført i 1845, brændte i 1940, men genopførtes i harmonisk »Bedre Byggeskik«-stil. I 1993 ses tre længer, der bruges til kommunal ungdomsklub. Op til gården byggedes i 1980'erne ældreboligerne Egegårdsvænge, hvor de kommunale gartnere, meget betænksomt har plantet – netop egetræer i stort antal!

Tjørn har torne og var naturligvis også den gang både dekorativ og egnet som værn mod indtrængende dyr og mennesker.

Gladsaxes yderste forpost med vest var *Tornhøjgård* (matr. nr. 5, Gladsaxe), idag med adresse Klausdalsbrovej 271, hvor alle dens fire længer endnu kan ses.

Også her er der problemer med kilderne. Den omtales både som *Tornehøjgård*, *Tornhøjgård* og hos la Cour i 1913 som slet og ret *Tornhøj*, hvor det yderligere oplyses, at »*Gaarden har Navn efter den Bakke, den ligger paa, og fra den er der en vid Udsigt Horisonten rundt*«.

Der var landbrug op til slutningen af anden verdenskrig, hvorefter hele området mellem Klausdalsbrovej, grænsen til Herlev og Hillerødmotorvejen blev udlagt til kolonihaver.

I 1945 oprettedes der ikke mindre end fire havekolonier på *Tornhøjgårds* jord: *Tornhøj*, *Skrænten*, *Fælles Eje* og *Samvirke*.

I 1969 afholdtes en stor arkitektkonkurrence om disse og andre kolonihaveområder, der er i kommunalt eje. Men trods store summer og stor medieinteresse besluttedes det kort efter at bevare kolonihaverne og droppe byggeplanerne.

Egegård på Klausdalsbrovej 195 (matr. nr. 9+11, Gladsaxe) kan også ses endnu.

Her er et blik på Espegårds avlsbygninger omkring 1935. Gården lå til omkring 1950 med adresse Buddinge Hovedgade 229 – 33, hvad der i dag svarer til Espegårdsvej 18 – 34. Gården er en af de få lokaliteter i Gladsaxe Kommune med litterære associationer, idet forfatteren Morten Korch boede her omkring slutningen af første verdenskrig. Gården blev udstykket kort efter – og langsomt bebygget med parcelhuse i de følgende årtier.

Den har i efterkrigstiden været brugt til forskellige offentlige formål. Mest blæst har der stået om opførelsen af omsorgscentret Egegården og ældreboligerne Egegårdsvænge, hvor der midt i 1980'erne opdagedes alvorlige forureninger 3 meter ned i jorden med olie- og kemikalierester fra tidligere kommunale oplagspladser.

Som en yderligere skæbnens ironi kan anføres, at en del af den forurenede jord fra Egegård er deponeret i det i sin tid (1950'erne og 60'erne) så opreklamerede og populære svømmebassin ved Gladsaxe Bad på Vandtårnsvej.

Espegård (matr. nr. 8, Gladsaxe) har navn efter træarten asp, som også kaldes esp (sml. *espeløv* og *bævreasp*).

Den lå ved nuværende Espegårdsvej 18 – 34, hvor der først i 1950'erne byggedes rækkehuse.

Gården blev som en række andre i kommunens midterstykke udparcelleret i 1919 i forbindelse med anlægget af den nye amtsvej. Jorden, der lå mellem nuværende Hermelinvænget og Hovedgaden blev udstykket til villagrunde, men her som andetsteds i Gladsaxe Kommune tog det sin tid at få grundene bebygget. Så sent som i 1949 er der f.eks. ikke registreret én eneste beboer i vejviseren på Hermelinvænget, mens der i 1951 – 52 er en enkelt. I 1961 er der 35 beboede ejendomme og i 1993 er tallet 49.

Lundegård var ubetinget Gladsaxe Kommunes stateligste landbrugsbygning. Hovedbygningen her med to fulde etager og tegltag var et særsyn i et landsbysamfund – en udflyttergård på Buddinge Mark. Huset blev opført i 1811 som erstatning for et beskedent lavt bindingsværksstuehus med stråtag af silkehandler Anders Andersen Kierkegaard. Han tjente store penge under Napoleonskrigene – bl.a. gennem et større bomuldsspinderi ved Lundegård, der lå lige over for Marielyst Skole. Med statsbankerotten i 1813 var det slut med den Kierkegaardske velstand, og Gladsaxe Kommune satte i oktober 1966 punktum for en af kommunens flotteste bygninger. – Der er nu parkeringsplads og benzintank i stedet! (Foto fra la Cour: Danske Gaarde, 1907).

På Buddinge Mark dækkedes en stor del af området af *Sokkelunden*, der forsvandt under svenskekrigene i anden halvdel af 1600-tallet. Vi har mindelser overalt i omegnen om Sokkelunden, således f.eks. det populære forlystelsessted *Emdruplund* (ved hjørnet af Frederiksborgvej og Emdrupvej, hvor Holbergskolen nu ligger) og i en række gamle marknavne som Buddinge Lundevang, Mørkhøj Lundevang og Husum Sockelundsvang.

På Buddinge Lundevang fik to udflyttergårde med træ-navne deres plads – Lundegård og Hyldegård, hvor der blev drevet landbrug lige op til først i 1960'erne, da Høje Gladsaxe-byggeriet gik i gang.

Lundegård (matr. nr. 5, Buddinge) var oprindeligt en almindelig bondegård, men da den velhavende silke- og klædekræmmer Anders Andersen Kierke-

Så øde så der ud på Gladsaxevej først i 1960'erne. Fotografen har stået med ryggen til Lundegård og fået Hyldegård, Dyrup-svinget og en del af Marielyst Idrætspark med. Der høstedes på Lunde- og Hyldegårds marker for sidste gang i 1962 – og det var det sidste farvel til landbruget i Gladsaxe Kommune. Høje Gladsaxe-blokkene opførtes midt i 1960'erne efter årtiers diskussion om udformningen af det store byggeri.

gaard (en onkel til filosoffen) erhvervede den i 1808, fik den hurtigt status som *Lystgård*, hvortil der endog knyttedes et større industrianlæg med bomulds-spindleri, arbejderboliger. etc.

Den driftige Kierkegaard erstattede i 1811 det gamle lave lerklinede stuehus, der var opført med egebindingsværk og stråtag, med en herskabelig toetagers bygning, der var solidt bygget af mursten og forsynet med tegltag.

Lundegårds hovedbygning var til nedrivningen i 1966 Gladsaxes Kommunes stateligste bygning (når bortses fra Aldershvile Slot før branden i 1909). Og da Lundegård forsvandt, var det som følge af nogle planlæggeres bevidste destruktionsstrang – et miljømord! – intet mindre! En benzintank kom i stedet.

Lundegård blev købt af Gladsaxe Kommune i 1938, mens nabogården (matr. nr. 6, Buddinge) *Hyldegård* i 1930 blev købt af Københavns Kommune.

Hyldegård lå oprindeligt omtrent der, hvor de fjerneste af Høje Gladsaxes lavhuse nu ligger, men flyttedes efter en brand i 1898 op til Gladsaxevej. I 1930 erhvervede København også Gyngemosegård i Mørkhøj – og eftersom to kommuner således var involveret, da det, der senere blev kendt som *Høje Gladsaxe*, skulle planlægges, var det en kompliceret sag.

Allerede i 1939 forelå de første planer om bebyggelse på Lundegård, Hyldegård og en del af Gyngemosegård, mere konkret i en rapport fra 1941. Her opereredes der med lave boligblokke og rækkehuse – ialt med boliger for 13-14.000 mennesker. – I 1943 vedtog Gladsaxe Sogneråd imidlertid en plan, der

Ahorngård, der lå på Aldershvilevej 95 (ved hjørnet af Bondehavevej) var en af de første, der blev udstykket – 1911 – og en af de sidste, der forsvandt – nedrevet i slutningen af 1960'erne. Hakonsvej, den store bebyggelse Skoleparken og Stengård Skole ligger på dens jorder, mens der er en gul etagebebyggelse, hvor gården lå. På dette fotografi fra 1922 ses navnet tydeligt, og vi gætter på, at træerne til venstre og højre er netop – ahorn.

vakte opsigt, fordi der påtænkte opført »skyskrabere« på ti etager! (Det blev vedtaget med Socialdemokratiets flertal mod de konservative, mens det radikale medlem undlod at stemme!)

Efter anden verdenskrig vedtog man så en helt anden højhusmodel – også mod de borgerliges stemmer. Det var fem boligselskaber, der opførte lige ved 2.000 boliger, mens et stort område på ca. 150 tdrl. blev fredet som naturpark.

I Bagsværd var der også to træ-gårde, Ahorngård og Rønnebærgård, begge på Aldershvilevej.

Ahorngård (matr. nr. 8, Bagsværd) lå til op i 1960'erne på Aldershvilevej 95, men blev nedlagt som landbrug allerede før første verdenskrig.

På dens marker anlagdes bl.a. Hakonsvej samt en del af Bondehavevej og Aldershvilevej. Selve gården har bl.a. været benyttet af en vognmandsforretning og som pensionat – »rekreations- og hvilehjem«. På Ahorngårds areal opførtes bl.a. Stengård Skole først i 1950'erne som den første af en række nye skoler i efterkrigstiden – alle udført som meget vidtstrakte étplansanlæg.

Med navn fra Stengård Skole (som altså ikke ligger på Stengårds jord!) opførtes – også etapevis – det store boligbyggeri *Skoleparken* midt i 1950'erne af

En ren torneroseidyl åbenbarer sig, når man i 1993 forcerer den tætte bevoksning ved Rønnebærgård, hvor en stråttækt længe er bevaret vinkelret på Aldershvilevej 80 – det skulle være gårdens oprindelige hestestald, som nu er indrettet til beboelse. Rønnebærgård gav i tiden omkring og efter første verdenskrig jord til et mondænt villakvarter, hvor en af attraktionerne var, at haverne gik ned til Bagsværd Sø. Det måtte ophøre, da Ring IV blev anlagt under anden verdenskrig og Bagsværd Søpark anlagt i 1950'erne.

Arbejdernes Boligselskab. Det består overvejende af hvide rækkehuse med store grønne områder. Her lå allerede i 1920'erne Brødrene Røders store grusgrav *Triumph*, som reklamerede med grusgrav, cementstøberi, mørtelværk samt tømrer- og entreprenørforretning.

Næsten lige overfor Ahorgård, på nuværende Aldershvilevej 80, kan man se lidt af *Rønnebærgård* (matr. nr. 7, Bagsværd), der har haft en enestående smuk beliggenhed med sine marker skrånende ned fra Aldershvilevej mod Bagsværd Sø.

Gården var som så mange andre på et halvt hundrede tønder land, og som la Cour anfører i 1907: »Hovedbygningen er opført af Grundmur med Straatag. Gaardens Sidelænger er byggede af samme Materiale som Hovedbygningen. Desuden oplyses det, at mod Ø ligger en Trælade og mod V en Mejeribygning med Svinestald«.

Fra Rønnebærgård udstykkedes i 1920'erne en række store grunde ned til Bagsværd Sø, hvor der byggedes prægtige villaer i patricierstil, som imidlertid

Selvom det ikke er en gård, skal dette stråtækte hus med. Det ses i 1993 på Skovdiget 147 – 49 (hjørnet af Grandalen) som eksempel på et velbevaret »jordløst hus«, som alle gårdene havde til landarbejdere, aftægtsfolk o.lign. I dette tilfælde på Bagsværd Overdrev, hvor Bagsværdgårdene havde mose- og englodder, ligesom alle havde ganske smalle lodder til tørvegravning i Smør- og Fedtmosen. Det har matrikelnummer 7 lu, hvilket viser, at det har hørt til Rønnebærgård.

måtte lide den tort i begyndelsen af anden verdenskrig, hvor Ring IV blev anlagt, at få haverne og dermed sødgangen skåret af.

Gladsaxe Kommune erhvervede omkring 1920 et mindre areal fra Rønnebærgård mod Bagsværd Sø, hvor man anlagde en *Folkepark* med badeanstalt. Området udvidedes i 1950'erne langs Ring IV (»Den nye Bagsværdvej«), så der nu er park næsten hele vejen rundt langs søen på Gladsaxe Kommunes område.

Selve gården husede i 1920'erne og 30'erne »Bagsværd og Omegns Regnskabs- og Revisionsbureau« ved bogholderikonulent, fhv. ingeniørkaptajn Einar N. Jensen, som yderligere kunne annoncere med, at han var »Kommunalrevisor for Gladsaxe Kommune«, og at han gav undervisning i bogføring, engelsk og regning.

I slutningen af 1930'erne og begyndelsen af 40'erne husede Rønnebærgård *Ellen Hvids Sølvrævefarm*, der skal have været noget helt enestående.

Rønnebærgård er enestående i Gladsaxe Kommune, fordi ikke mindre end

Bondehave på Aldershvilevej 103 (ved hjørnet af nuværende Godtgemt) er et forholdsvis nyt gårdsnavn. Gården hed oprindeligt Svejgård, men da den blev købt af folketingsmand Jens Peter Lillelund i 1913, navngav han den efter sin tidligere gård ved Randers. Gården brændte i 1956 og blev aldrig genopført. På fotografiet – formodentlig fra en gang i 1930'erne – ses gårdens navn, der passer fint til den frodige bondehaveidyl med grønt overalt – selv på stråtaget.

fire af de endnu bevarede stråtagsbygninger (af ialt en snes) hidrører herfra. Foruden den rødkalkede bygning vinkelret på Aldershvilevej (oprindeligt gårdens hestestald) findes der på Bagsværd Overdrev tre stråtækte huse: *Stentehus*, Skovdiget 131 (7b), Skovdiget 147 – 49 (7lu) og Vandkarsevej 39 (7d).

Lidt for sig selv, men alligevel i denne kategori, hører *Bondehave* (matr. nr. 9, Bagsværd).

Navnet er forholdsvis nyt, idet gården indtil 1913 hed *Svejgård*. Den blev i 1913 købt af Venstre-folketingsmanden Jens Peter Lillelund (1876 – 1922), som havde en gård ved navn *Bondehave* i Lime Sogn ved Randers. Men da han blev valgt til Folketinget i 1912, flyttede han til hovedstadsområdet og erhvervede en gård i Bagsværd, som han omdøbte.

Han sad i Folketinget til sin død og desuden i Gladsaxe Sogneråd sit sidste år.

Bondehave, der havde adresse på Aldershvilevej 103, brændte i 1956. Jorden var udstykket op gennem 1920'erne og 30'erne (dele af Godtgemt, Bondehavevej m.v.), mens en stor del gik til »Bondehavens Grusgrav og Mørtelværk«, der senere flyttede til Amundsensvej.

I 1912 købte brødkusk og fritidsgartner Peder Jørgensen 7 tdlr. af Svejgård/Bondehave, hvor især sønnen Jørgen P. Jørgensen (1893 – 1979) blev kendt både som »Gladsaxes gamle Gartner« og kommunalpolitiker. Gartneriet Østerlund, Gammelmoesevej 306 – 18 blev midt i 1950'erne til bl.a. villavejen Jordbærvænget, mens hovedbygningen først i 1980'erne blev overtaget af kommunen og benyttet til børneinstitution.

Bondehave blev i sine sidste år benyttet til noget for Gladsaxe Kommune så usædvanligt som en vinfabrik ved navn *Platangården*, hvor der fra midten af 1940'erne og i en halv snes år fremstilledes frugtvine, vermouth og likør.

Familie

Det er ikke let – for ikke at sige umuligt – at efterspore de vækster, der har givet navn til de mange gårdnavne med den slags forled.

Og ligeså kan man sige om den række navne, der er afledt af personer. Her er det kun et fåtal, der lader sig forklare.

Lad os tage de uforklarlige først: I Buddinge har vi Hannedal og ikke langt derfra Christianehøj.

Selvom *Hannedal* (matr. nr. 26+27, Buddinge) omfatter to matrikelnumre, har det været en mindre ejendom. Hos la Cour i 1915 anføres den med blot 18 tdlr., og det tilføjes, at »Ejeren agter at udstykke eller sælge Ejendommen«. – På dens jord opstod veje som Hannedal, Karl Gjellerups Allé og Gustav Es-manns Allé.

På Hannedals jord lå en ejendom med fire lejligheder, *Ulrikkasminde*, der betegnedes som »Søborgs sidste hus« mellem Vandtårnsvej og Skjoldborg Allé, svarende til Søborg Hovedgade 147 – 49. Det blev omkring 1950 erstattet af en etageejendom.

Hannedal lagde også jord til Buddinge Batteri, der blev anlagt 1888 – 89 og væsentligt udbygget ved første verdenskrigs udbrud i 1914.

På Hannedal 6 – 8 startedes i 1934 et af Gladsaxe Kommunes mange vaskerier Landvaskeriet Axbo med navn efter indehaveren Axel Bornø Clausen.

Næsten lige overfor vejen Hannedal udmundede indtil omkring 1980 vejen *Christianehøj*, hvor gården af samme navn lå på nummer 88 (matr. nr. 20, Buddinge).

Den havde ifølge la Cour 1913 30 tdlr., der blev udstykket til villaparceller, så vejene med udenlandske forfatternavne (oprindeligt danske landsdele) op-

Christianevej i 1921, da der endnu var både hest og vogn på gården. Men der var villaudstykninger allerede fra 1912, og i 1932 indviedes »Gamles Hjem« på gårdens jord mod Søborg Hovedgade, mens selve gården benyttedes til boliger – i vejviseren 1928 figurerer der ikke mindre end elleve beboere, som tilsyneladende ikke er i familie med hinanden. Gården, der havde adresse på vejen Christianehøj 88, eksisterede lige til 1955, hvor der kom en børneinstitution i stedet.

stod. Således blev Falsters Allé til Gorkis, Jyllands til Dickens, Fyens til Kiplings, Lollands til Zolas og Sjællands til Tolstojs Allé.

Gården husede en lang række beboere op gennem 1920'erne, 30'erne og 40'erne. Den blev nedrevet i 1955 og erstattet af en børneinstitution.

På dens jord opstod bl.a. ud mod Hovedgaden i 1917 A. P. Andersens Handelsgartneri og i 1936 Rasborgs Tømmerhandel.

I 1932 indviedes *Gamles Hjem* på Christianehøjs jord med adresse på Søborg Hovedgade 188 – 96. Nu kendes institutionen som omsorgscentret *Kildegården*, som er blevet udvidet mange gange, både mod Søborg Hovedgade og Kildebakkegårds Allé.

I centrum af det gamle Gladsaxe, lige over for kirken lå *Herbertslyst* (matr. nr. 12+13, Gladsaxe), som i følge la Cour 1907 havde 50 tdlr.

Ejer 1892 -1921 var Niels Hansen, der var gift med en ætling fra en af de kendte Gladsaxe-slægter, Nielsine Fabritius de Tengnagel. Niels Hansen var

Her har vi omkring 1940 Gladsaxes mest centralt placerede gård, der i tidens løb har været benævnt med flere navne: *Herbertslyst* og *Ladmosegård* – samt efter de to sidste ejere *Niels* og *Michael Hansen*. Gården lå op til midt i 1940'erne på hjørnet af *Bygaden* (nuværende *Gladsaxe Møllevej*), der ses til højre i billedet og *Buddingevej* (senere: *Tinghøjvej* og nu *Tobaksvejen*) der ses mod venstre (bemærk afviserskiltet mod *Buddinge*). Gården måtte midt i 1940'erne vige til fordel for boligblokkene »*Ved Kirken*«.

medlem af sognerådet 1898 – 1909 og formand 1904 – 09. Det var den gang, da sognet (=kommunen) administreredes fra formandens skrivebord og alle papirer og regnskaber opbevaredes i hans bordskuffe.

I følge handelsgartner *Jørgen Jørgensen* var *Niels Hansen* »*legendarisk og gæstfriheden selv. Det var en festdag for aldersrentenyderne, når de hentede deres skillinger. Så blev de nemlig både beværtet med mad og drikke, og landevejens farende svende fik lov at sove i gården*«.

Hvor *Herbertslyst* lå mellem nuværende *Tobaksvej/Gladsaxe Møllevej* og *Ring III* opførtes i 1949 etagebebyggelsen *Ved Kirken*, mens det meste af den øvrige jord indgik i *Gladsaxe industrikvarter*.

Christianslyst på *Gammelmosevej 307* (matr. nr. 17, *Gladsaxe*) frembyder en noget forvirret navnehistorie. Tidligere var den kendt som *Christianssæde* (sæde = bopæl), men anføres på et *Generalkvartermesterstabskort* fra 1820 som *Gyldendal*.

Og *la Cour* har den i 1913 som *Vejergård*. Det var en udflyttergård fra *Gladsaxe By*, men havde afgivet en del af sin oprindelige jord til *Stengård*, så der i 1913 kun var 31 tdr. tilbage. Jorden lå på begge sider af den senere *Hovedgade*.

Christianslyst, hvis hovedbygning eksisterer på Gammelmosevej 307, er en smuk stilren bygning fra 1914, mens selve gården er en udflyttergård fra Glad-saxe i 1770'erne. En af beboerne fra tidligere tider var skuespilleren Ludvig Brandstrup, som her ses med sine hunde i den smukke allé op til gården, som nu er opslugt af tæt udstykning. Fotografiet sås i en reportage i Billedbladet 20. juni 1944, og Ludvig Brandstrup havde i Politikens »Magasinet« 17. maj 1942 et meget velformuleret og humoristisk hexameter – hyldestdigt til Slan-gerupbanen.

Her satte udstykningerne ind samtidig med den nye amtsvejs anlæg omkring 1920, hvor veje som Vibevænget, Rylevænget og Landerslevvej opstod, og på den østlige side f.eks. Marsk Stigs Allé, Erik Glippings Allé, Abelsvej, Peder Hessels Vej m.v.

På Christianslysts grund opførtes i 1892 – 93 Bagsværd Fort, i dag mellem Hovedgaden og Møllemarken. Der var under anden verdenskrig, hvor tyskerne i kasematterne opbevarede sprængstof (som frihedskæmperne ganske vist huggede!), planer om at frede det den gang 7 tdr. store område. Det kom der ikke meget ud af. Fortet, der i dag rummer arkiv for Det danske Filmmuseum, er i en sørgelig forfatning – og officielt utilgængeligt.

På området opstod et af kommunens større gartnerier, *Louisehøj*, som gartner Peter Erichsen havde i 1920'erne. Han var kommet hertil fra Tesdorphsvej på Frederiksberg, og den store flotte herskabsvilla ses stadigvæk på adressen Møllemarken 55. Senere kom her Ingeborg Helms' husholdningsskole under navnet »Bagsværd praktisk-teoretiske Skole, Louisehøj«.

Umiddelbart op til Louisehøj ses også endnu et yndigt lille bondehus, der regnes for at have været et *jordløst* landarbejderhus fra Christianslyst – 100 måske 200 år gammelt.

Blandt de mere kendte Gladsaxe-borgere, der har haft bopæl på Christianslyst, er skuespilleren Ludvig Brandstrup, der boede der i 1930'erne – 40'erne. Udbygningerne har været benyttet af vognmandsforretning af samme navn. Indehaveren hed Kaj Jensen og kaldtes i folkemunde »Lorte-Kaj«, fordi han bl.a. udførte »nat-renovation« (- i 1945 for 2 kr. pr. beholder om måneden – én gang ugentlig).

Thorasminde (matr. nr. 3, Bagsværd) hed oprindeligt *Grushøjgård* på grund af de store grusforekomster. Men en af ejerne, landbrugskandidat Carl Frederik Hansen, der købte gården i 1912, opkaldte den efter sin hustru, Thora Margrethe f. Frederiksen. C. F. Hansen var medlem af Gladsaxe Sogneråd 1925 – 29 for de konservative.

Fra begyndelsen af 1930'erne er der entreprenør- og vognmandsforretning på Thorasminde og senere øldepot.

Gladsaxe Kommune erhvervede hovedbygningen i 1970 og indrettede den smukt og med respekt for stilen som udstillings- og kulturhus, nu med adresse Lauretsvej 9.

Størstedelen af Thorasmindes jord gik med ved anlægget af Bagsværd industrikvarter i 1940'erne – 50'erne ved veje som Grushøj, Grusgraven og Lauretsvej.

Ligesom Thora lader sig identificere, er det samme tilfældet med Marie i den kendte Buddinge-gård *Marielyst*, som både med hensyn til oprindelse og ejere er lidt ud over det sædvanlige.

Marielyst er ikke en oprindelig gård, idet den i begyndelsen af 1800-tallet er sammenkøbt af en række lodder – fra fem forskellige ejendomme (matr. nr. 10,11,12,13 og 25, Buddinge), således at det hos Stern i 1834 oplyses, at »*Jorderne indtage et Areal af 104 Tdrl.*«, hvilket efter hine tiders Gladsaxe-forhold var meget anseligt.

Det oplyses også i 1834, at Marielyst »*ejes og drives af Hr. Brændeviinsbrænder og Dannebrogsmænd J. Møller i København*«. Det var Jørgen Møller, som i 1816 opkøbte jorden og skabte gården Marielyst – der blev opført af genbrugsmaterialer fra ruinerne efter Københavns bombardement i 1807 bl.a. fra Frue Kirke!

Gården fik navn efter datteren Marie, som blev gift Simonsen, og sammen med sin mand overtog brændeviinsbrænderiet, der lå på Nørregade ved hjørnet af Krystalgade, hvor Daells Varehus byggede sit store varehus i 1930'erne.

Maries broder Jørgen ejede gården fra faderens død i 1835 til 1873. Han var som sin fader en stor patriot, der græmmede sig over den nationale skændsel,

der oplevedes, da englænderne frimodigt marcherede i land, uhindret opstillede belejringsartilleri og bombarderede hovedstaden i 1807.

Nu skulle den slags forhindres, og derfor tog Jørgen og Niels Møller initiativ til oprettelsen af en slags hjemmeværn, *Buddinge ridende Korps*, som Niels Møller (1798 – 1873) blev chef for med titel af løjtnant – senere i litteraturen uddødeliggjort – og noget uretfærdigt latterliggjort – som figuren *Løjtnant von Buddinge* i Hostrups *Genboerne*. (Om dette helt specielle kapitel i Gladsaxe Kommunes historie kan man læse mere i Asger Møllers bog: »*Min navnkundige oldefar Løjtnant von Buddinge*«, 1988).

Niels Møllers søn Nicolaus var medlem af Sognerådet 1877 – 94 og formand 1880 – 90, men måtte gå fra gården i 1894.

På Marielysts jord anlagde Gladsaxe Kommune i 1930'erne sin første idrætspark, som blev officielt indviet i maj 1940, og i tilslutning hertil byggedes kommunens første moderne aulaskole, Marielyst Skole, i 1938.

Der var landbrug op til begyndelsen af 1950'erne, hvorefter parkbebyggelsen Marielyst blev opført midt i 50'erne med store grønne områder (hvor træerne fra gårdens have er bevaret!) lave etagehuse, rækkehuse og den særprægede *Rundgården*.

Hvorfor?

Endelig kan nævnes to gårde, som har lidt usædvanlige – og dels uforklarlige – navne: Frydensgave i Bagsværd og Annexgård i Mørkhøj.

Frydensgave (matr. nr. 10, Bagsværd) lyder jo af den rene idyl – om det oprindeligt har været baseret på realiteter eller ønsketænkning (således som vi så det ved en række husnavne) er ikke til at afgøre...

Gården lå til op i 1950'erne på Bagsværd Hovedgade 106 – 08 med i alt 80 tdl., der lå langs Hovedgaden fra kroen til Gammellosevej. La Cour oplyser i 1907, at »*et ældre, grundmuret og straatækt Hus beboes om Vinteren af Ejeren og om Sommeren af Landliggerne*«, og at der til ejendommen hører en grusgrav, »*som giver en god Indtægt*«.

I den gamle grusgrav anlagde Gladsaxe Kommune under anden verdenskrig Bagsværd Idrætspark, mens selve gården allerede i 1926 blev købt af rutebiler Thomsen, som indrettede både rutebilstation og værksteder. Nu ligger der på jorden bl.a. ejendomskomplekset Buegården, supermarkedet BS, højhuset og Søndergård Skole.

Annexgård (matr. nr. 4, Mørkhøj) lå på Mørkhøjvej 268 – 70, der svarer til nuværende Mørkhøj Bygade 12. Den omtales i la Cour 1915 som *H. Madsens Gaard*, idet den i 1915 var blevet købt af Herman Madsen, som tre år før havde købt nabogården Toftegård, »*hvorfra Driften ledes, og hvor Malkekøer og Heste er opstaldet*« – og på den baggrund var den jo en slags »*annex*«.

På gårdens grund finder vi i dag rækkehusene ved Bykrogen, og på markerne opstod i 1920'erne og 30'erne Maj Allé, Aprilvej og Juni Allé.

En kortere overgang husede gården »Mørkhøj Ny Kro«, der nedbrændte først i 1950'erne.

For enden af nuværende Juni Allé lå fra 1914 og ca. 40 år frem gartneriet *Rosenlund*, hvorom det oplyses i 1935, at det lå på *bar Mark*.

Hvor blev de af?

Når man gennem lang tid har beskæftiget sig med Gladsaxe Kommunes gårdhistorie, kommer man let til at leve sig så meget ind i stoffet, at det bliver svært at slippe. Så farer man febrilsk rundt i kommunen for dog at finde noget af det, der var – de få spor, der endnu er tilbage. Men med hver eneste dag, der går, bliver det vanskeligere. Der sker noget hele tiden – og det er sjældent til det bedre!

Vi kan glæde os over gamle, smukt bevarede gårde som Mørkhøjgård, Højgård i Bagsværd og Thorasminde, men ellers er det småt.

Og derfor griber man – omend med sorg i sinde – den udmærkede publikation »*Københavnsegnens grønne Omraader*« fra 1936.

Den blev udgivet af *Dansk Byplanlaboratorium* og udarbejdet af Olaf Forchhammer, der engang var en prominent Gladsaxe-borger med bopæl i *Forchhammerhus* (fra 1918), der ses den dag i dag på Til Jernbanen 9. Han var socialdemokratisk sognerådsmedlem 1921 – 25 og sidenhen stadsingeniør i Københavns Kommune 1936 – 52.

Allerede i 1928 var der blevet nedsat et udvalg til »*Planlægning af Københavns-Egnen*« – populært kaldet »*Egnsplanudvalget*«. Man skulle bl.a. beskæftige sig med trafik og grønne arealer, der skulle holdes fri for bebyggelse og udstykning af hensyn til *natur- og kulturværdier*.

Bogen, der er rigt illustreret og forsynet med mange kort, er langt forud for sin tid – vildskaben med hensyn til uhæmmet by- og trafikudvikling var allerede ved at tage fart, men tilsyneladende har der ikke været mange, der lyttede.

Positive træk er f.eks. naturparkerne ved Utterslev Mose, Gyngemosen, Smør- og Fedtmosen samt Bagsværd Sø. Desuden den nuværende Hillerød-motorvej, som oprindeligt præsenteredes som en »*facadeløs parkvej*«.

Men når det gælder hensynet til de øvrige kultur- og landskabelige værdier, kom det til at se sort ud i Gladsaxe Kommune.

Med et suk fristes man til at citere og tilkaste tidligere årtiers ansvarlige nogle bebrejdende tanker.

Således læser man på side 82 med henblik på bl.a. Gladsaxe Kommune: »*For de af fremrykkende Bebyggelse og Udstykning mest truede Kommuner omkring København skal angives nogle Eksempler paa lokale Omraader, væ-*

sentligt Gaardhaver, der bør bevares til parkmæssigt Formaal, saafremt de paagældende Gaardbrug maatte blive nedlagt. De gamle Kæmpehøje og Oldtidsminder bør alle bevares og saa vidt muligt indgaa i de lokale Park- og Fredningsomraader, Landsbyerne med deres gamle Haver, Kirker, Præstegaarde og Gadekær bør i størst muligt Omfang bevares, og Forandringer foretages med stor Nænsomhed«.

Det lød sandelig lovende. Og så nævnes en række konkrete eksempler fra en række omegnskommuner: Gentofte, Herlev, Rødovre, Hvidovre, Tårnby – men flest fra Gladsaxe: *Maglegaard, Mosen nord for Maglegaard, Grønnemosen, Lundegaard, Marielyst, Tinghøj Batteri, Mørkhøjgaard, Grønnegaard, Gladsaxe Præstegaard, Vadgaardens Grusgrav, Bagsværd Fort, Christianslyst og Søgaard.*

Og den sørgelige historie er jo allerede fortalt på de foregående sider, men skal kort resumeres her:

Maglegård lod man gå i forfald, og helt forsvandt den i 1960'erne til fordel for en vejudvidelse, mens den store have blev udstykket og bebygget i 1940'erne.

Mosen er heldigvis bevaret – bl.a. takket være Københavns Kommune.

Grønnemosen blev opfyldt og bebygget i 1950' og 60'erne.

Lundegaard blev nedrevet og haven bebygget, cementeret og asfalteret i 1960'erne.

Marielyst forsvandt med boligbyggeriet i 1950'erne, men der er grønne områder på stedet, og gårdhavens store træer er bevaret.

Tinghøj Batteri er erhvervet af Dyrup og i en miserabel forfatning.

Mørkhøjgaard (med have) er bevaret og fredet, men overtaget af staten. Sikke et herligt lokalmuseum og kulturhus vi kunne have haft på stedet!

Gladsaxe Præstegaard med have og Kirkegaard består. Guds huse tør man ikke nærme sig med destruktive hensigter! – endnu da!?

Vadgaardens Grusgrav (ikke på Vadgårds, men Lillemosegårds jord) lå på Buddingevej, hvor NESA nu har et større anlæg.

Bagsværd Fort er afspærret og i forfald. Selve fortet benyttes som arkiv af Det danske Filmmuseum, men noget af arealet er tilgængeligt som grønt område og til brug for en børneinstitution.

Christianslyst eksisterer som privat beboelse med et meget indskrænket frit område.

Og Søgaard er forsvundet, men der er ud til Kroghøjsvej et grønt område med træer fra gårdens have.

– Således kunne man blive ved. Visionerne var mange og idealistiske, men realiteterne barske og synderegisteret er langt.

Kilder

Kilderne til ovenstående er mangfoldige – både skriftlige og mundtlige – og hentet både fra oversigtsværker og oplysninger af mere tilfældig art rundt om i diverse fremstillinger.

Blandt de klassiske standardværker er *S. Sterms* »Statistisk – topographisk Beskrivelse over Københavns Amt« fra 1834. Sterm er uhyre grundig, og værket er spækket med relevante oplysninger. Men når det gælder de konkrete gårde, har værket den svaghed, at det kun detaljeret omtaler de *Lyst- og Avlsgaarde, der beboes af Folk udenfor Bondestanden* – hvorved kun 12 (af godt et halvt hundrede) behandles – de jævne bønder med halm i træskoene havde tilsyneladende begrænset interesse.

Senere i århundredet får vi *I. P. Traps* »Statistisk – topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark«, hvis første udgave kom i 1858 (anden i 1872, tredje i 1898, fjerde i 1920 og femte i 1960).

Her er det ret summarisk, hvad der står om de enkelte gårde, men dog også en kilde med mange relevante oplysninger.

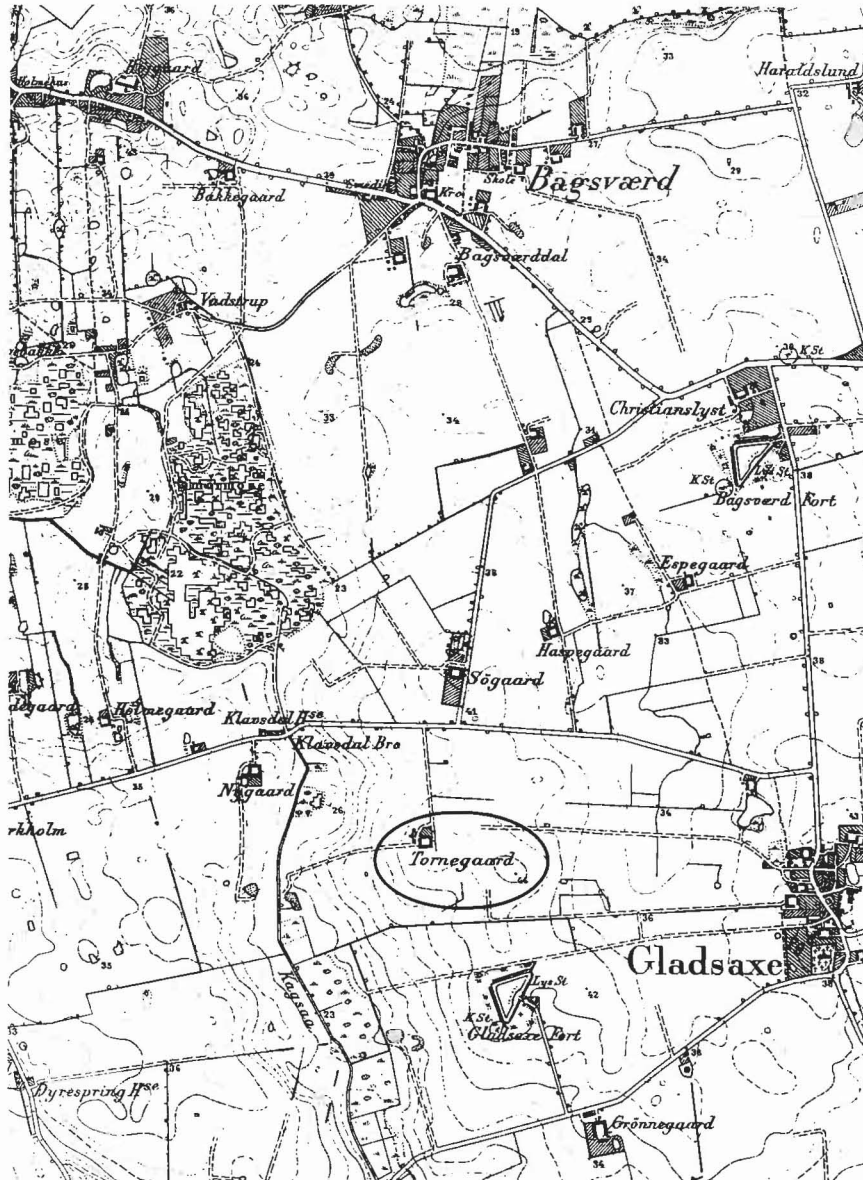
I. C. B. la Cour har udgivet en række oversigtsværker om »Danske Gaarde«, der havde undertitlen »Illustreret statistisk og historisk Haandbog for det danske Landbrug«.

Her er der samlet en masse oplysninger om hver eneste gård – første samling fra 1907, anden 1914 og tredje 1915. Ikke alle omtaler er lige nøjagtige og heller ikke altid lige konsekvente. Men der bringes utroligt med detaljer om f.eks. beliggenhed, historie, landbrugsfaglige forhold, bygninger, personale etc.

Fra 1920'erne og 30'erne, da det begyndte at tynde ud blandt landbrugsbedrifterne i Gladsaxe Kommune, har vi også værker, der giver grundige oplysninger om de enkelte gårde: *J. Jespersens* »Danske Gaarde i Tekst og Billeder« fra 1926 og *J. J. Hansens* »Større danske Landbrug, statistisk, topografisk, historisk Haandbog«, og den er nok den grundigste og mest informative af dem alle. Den er fra 1930 – og her er der endnu otte gårde i Gladsaxe, som bliver omtalt.

Til disse gårdoversigter knytter sig et værk om »Danske Gartnerivirksomheder« af *Johs. Tholle* fra 1935. Her er omtalt godt 40 af de mange handlegartnerier, der prægede billedet som en overgangsfase i første halvdel af dette århundrede mellem egentlige landbrug og moderne byudvikling med bolig og industrikvarterer.

På dette kort fra år 1900 får man en fornemmelse af, hvor åbent landskabet var mellem landsbyerne Gladsaxe og Bagsværd. Det er kun udflyttergårde, der er markeret med navn. Starter vi oppefra ses desuden Bakkegård, Vadstrupgård og Bagsværdaldal. Under Gladsaxe hører Christianslyst (med Bagsværd Fort så at sige i baghaven), Espegård, Haspegård, Søgård og Tornehøjgård (her anført som »Tornegård«) – centrum for Inge Lunau Niensens erindringsglimt. Helt mod syd ses Gladsaxe Fort på Præstegårdens jord og Grønnegård.

Af disse gårde findes endnu i 1993, Christianslyst, Tornehøjgård og Grønnegård. Til Tornehøjgård ses markeret den endnu eksisterende adgangsvej fra Klausdalsbrovej 271. Det ses af højdekurverne, at Tornehøjgård netop ligger højt men at terrænet folder kraftigt mod vest, hvor Kagsåen danner grænsen til Herlev. Her ses markeret flere moseområder, mens en sti ses fra gården til en grusgrav op til Kagsåen.

Erindringsglimt fra Tornehøjgård m.v.

Af *Inge Lunau Nielsen*

Jeg er født i Søborg d. 17.6.1918, på Marienborg Allé nr. 42 (den gang var det nr. 44). Min fader havde købt villaen, der er fra 1914, i 1916, og da han var snedkermester, opførte han et værksted bag huset.

Det var en varm sommerdag, der sluttede med et mægtigt tordenvejr. Og så lukkede man telefonerne i Søborg, fordi det var farligt at ringe. Men det var ikke så smart, når min Far skulle ringe til jordemoderen. Så han måtte af sted på cykel i regn og torden. Det ville jeg ikke vente på, så jeg blev født på køkkengulvet, hvor vi lå, til Far og jordemoderen kom og tog affære og fik gjort os begge i stand.

Jeg havde en dejlig barndom, med to fantasifulde storebrødre, Børge og Aage, som fandt på mange sjove ting. En aften, hvor vi var alene hjemme, satte de ild til deres bondegård, som vi legede med oppe på 1. sal. Vi fik det dog hurtigt slukket, men Far og Mor kunne lugte røgen, da de kom hjem. Om de var inspireret af en ildebrand hos naboen på Lykkesborg Allé, ved jeg ikke. Men den ildebrand gjorde stort indtryk på os, for det skete jo lige for øjnene af os, og to små børn indebrændte. Tragedien indtraf i juni 1928, hvor to børn på 4 og 10 år i villaen lige om hjørnet på Lykkesborg Allé 42 indebrændte ved en frygtelig brandkatastrofe. Moderen var lige nede hos købmanden på hjørnet (hvor der nu er vagtcentral), og imens væltede den petroleumsovn, der opvarmede lejligheden. Efter den tid blev der sat en metaltrappe op til 1. sal, og den sidder der vist endnu.

Om vinteren levede vi et herligt liv, og Marienborg Allé var den herligste kælkebakke. Mine brødre byggede snehytter i haven, ét år var den særlig flot med hele to stuer, hvor vi sad i stearinlysskær og nød Mors hjemmebagte bolles.

Der var ingen fliser på fortovene, så det var den herligste legeplads, hvor man kunne spille *land*, tegne hinkeruder, grave og meget mere.

Et år til Sankt Hansaften var jeg med mine brødre ude at se på bål, og på

Snedkermester Hansens fem børn er her i 1925 i deres stiveste puds forevigt hos Søborgs første fotograf, Erik Skov, der residerede øverst oppe på hjørnet af Frederiksborgvej (Søborg Hovedgade) og Carl Blochs Allé, nabo til Apoteks- og Bankbygningen, der eksisterer endnu, mens hjørnehuset i 1983 måtte vige for en parkeringsplads.

På billedet ses bagest fra venstre dette bidrags forfatter Inge (f. 1918), Aage, isenkræmmer i Farum (f. 1915), Børge, landbrugskandidat, der har arbejdet for FAO og Danida (f. 1913), og siddende forrest Hans, civilarbejder i hæren og flotillechef i marinehjemmeværnet (f. 1923) og Else, kontorist i Herning Kommune (f. 1925).

Garhøjen på Holmevej var tændt et særligt flot bål, som vi rigtigt nød, indtil man pludselig sagde: *Politiet kommer*, – så blev jeg bange, og vi gik hjem. Og hver gang jeg nu passerer Garhøjen, dukker det minde op igen. Af og til fik jeg lov at gå med Mor i kirke i Søborg, hvor jeg er døbt. Jeg beundrede de to engle på alteret. Og da jeg 30 år efter flyttede tilbage til Søborg, sad englenerne der endnu og sagde *Goddag*, men kort tid efter blev de fjernet, og alteret blev vel pænere, men min barndoms engle glemmer jeg ikke.

Jeg havde to legekammerater, naboerne på begge sider af vort hus, Astrid Klein og »Nutte« (Købmand Berthelsens datter i hjørneejendommen) og tænk! – jeg mødte dem begge, da jeg flyttede tilbage til Søborg 1956 efter at have været væk i 30 år.

Jeg begyndte i Søborg Skole, da jeg var 7 år i 1926, hvor den var ved at blive ombygget og den store etageejendom ud mod Hovedgaden opført i stedet for den gamle lave pavillonbygning. Så før efterårsferien kom der besked om, at nogle af eleverne fra 1. kl. skulle flytte midlertidigt over på Teknisk Skole (ved Søborg Torv, hvor der nu er posthus). Min Mor mente, at når vi alligevel skulle flytte til nytår – ud på Amager – så kunne jeg lige så godt flytte med på Teknisk Skole. Der mødte jeg min første store kærlighed – den unge lærer Martin Nielsen – en dejlig lærer. Og der sad vi så, alle vi små piger og dinglede med benene på de store møbler, der var beregnet på lærlinge, men vi havde det dejligt.

Til nytår 1926 flyttede vi så til Amager.

Men i 1934 kom jeg tilbage til Gladsaxe. Jeg blev husholdningselev på *Tornehøjgård*, idag med adresse Klausdalsbrovej nr. 271.

Husholdningselev på Tornehøjgård

Gården blev drevet helt traditionelt, med marker med korn, køer i stalden, og grise i svinestien, høns i hønsehuset. Der var elektricitet på gården, men hver eftermiddag måtte jeg ud og gå *hestegang* for at trække vandet op. En hestegang består af to tykke bjælker lagt i kryds, hvor en hest spændes til den ene bjælke, og så går den rundt og rundt, men der må være en til at give den et lille rap en gang imellem, og det blev bl.a. mit job. Det var ikke særlig sjovt, men jeg fandt hurtigt ud af, at man kunne gå bag hesten og læse, og så blev det mere morsomt, og jeg fik en ekstra time til læsning, for man skulle nemlig gå en hel time, før der var trukket vand nok op.

Mit arbejde var ellers almindeligt husarbejde, rengøring, lave mad, servere for karle og herskab. Om sommeren var der mange fluer i køkkenet, så når vi havde vasket op, gik vi ud i haven og tog nogle mægtige grene, og så gik vi fra den ene ende af køkkenet hen mod døren, og jagede på den måde en hel del fluer ud.

Om lørdagen lavede jeg pandekager af grødrester etc. rørt op med mælk og

Villaen Marienborg Allé 42 (tidligere 44), hvor Inge Lunau Nielsen blev født i 1918. Over indgangspartiet yderst til højre ses opførelsesåret 1914 – smukt fremhævet i pudset til den dag i dag.

æg, så de blev meget forskellige fra uge til uge, efter hvad der nu var af rester. Men de smagte godt nok.

Tidligt om morgenen fik karle og husherren, gårdejer Christiansen, morgenmad, hvorefter de gik til malkning og andet arbejde. Kl. 7.30 fik madmor og børn morgenmad, og børnene blev sendt i skole på Bagsværd Kostskole, – man hørte jo til de »store« i Bagsværd.

Kl. 9 kom husherren og karlene ind til frokost, karlene spiste i karlestuen bag køkkenet, det var nogle fornøjelige karle, og vi havde meget sjov sammen. Fruen spiste frokost med manden, og han skulle hver dag have sin spegesild, som jeg tog fra en stor tønne, så jeg skal love for, at jeg fik lært at ordne spegesild.

Middagen blev spist midt på dagen, samme slags i karlestue og i spisestuen, men lidt flere kartofler til karlene, de spiste godt. Herren gik med i alt arbejde, og fru overvågede os to unge piger og vejledte os på en god måde, så vi lærte det hele og holdt huset i pæn stand. Også haven var vi med til at ordne, men karlene tog det grove.

Børnene kom hjem fra skole først på eftermiddagen, og så fik de kakao eller the, hvad de nu havde lyst til, ofte bagte jeg boller til dem.

Så havde jeg gerne et par fritimer, hvor Olga, den anden unge pige, gerne gik

Herskabet på Tornehøjgård så nok lidt mere stiligt ud omkring år 1900, da dette billede blev taget, end da Inge Lunau Nielsen var husholdningselev på gården midt i 1930'erne. Det er gårdejer Hans Sørensen med familie og personale – bemærk mændenes flotte hovedbeklædninger, gårdejerens lange pibe og damernes smukke forklæder. Stråtag og toppede brosten fuldender bondegårdsidyllen. (Se også s. 36).

hjem til sit hjem på Klausdalsbrovej, mens jeg var på værelset, som jeg delte med husets unge datter Rita, og vi kunne få megen tid til at gå sammen. Om vinteren løb vi på skøjter på den nærliggende Smørmose, hvor karlene høstede rør, og om sommeren gik vi ofte tur i mosen og kiggede på blomster og dyr, som interesserede os meget.

Aftensmaden var gerne tør mad og en varm ret, og efter opvasken havde jeg fri. Jeg kunne enten sidde i stuen med et håndarbejde eller læse, eller Rita og jeg snakkede på værelset, hun var 15 år og ville vide så meget om tilværelsens mysterier.

En aften om ugen kørte jeg ned til Bagsværd og deltog i et møde i KFUK på Parallelvej (nuværende Østerhegn). Det var damer, der var ældre end jeg, men de var meget søde, og vist bærede over, at jeg ville være med der.

På min fridag tog jeg gerne hjem til Amager, og hvis det passede, deltog jeg i spejdermøde med mine venner dér. Min patruljefører fulgte mig gerne hjem til Gladsaxe på cykel.

Grønnemosegård er en udflyttergård på Buddinge Mark. Den brændte i 1901, men blev genopført – som det hedder hos la Cour i 1907 – »smuk Villastil af Grundmur med Skifertag«. Det var her, Inge Lunau Nielsens moder var husholdningselev i århundredets begyndelse. På dette billede fra omkring 1908 ses gårdejeren, Jens Christensen, hvis bedstefader købte gården i 1801, omgivet af familie og »folkehold«, som ifølge la Cour i 1907 omfattede en fodermester, to elever, to karle, to piger og en daglejer – ialt otte. Den statelige hovedbygning og en enkelt af avlsbygningerne ses stadig på Holmevej 57 i Søborg. (Se også s. 17).

I høstens tid fik vi lov til at komme med ud og høste, jeg syntes, det var sjovt at prøve, og jeg tror ikke, vi fik noget ekstra for det. Ofte var der gæster i hjemmet, byens »store«, dyrlæge Jessen Petersen, købmand Glæsel, de andre gårdejere etc., og så lavede vi fin mad, og Olga og jeg serverede. Vi slagtede også, eller rettere, der kom en slagter op på gården og slagtede, og så lavede vi blodpølser, spegepølser, medisterpølse, skar kødet ud, noget blev røget sammen med spegepølserne, og noget blev saltet ned. Sylte gjorde vi også, ja der var mange frugter i haven, æbler, pærer, kirsebær, blommer, jordbær og hindbær, så der var nok at gøre med al den frugt.

Jeg lærte meget derude hos Hr. og Fru Christiansen, og efter jeg kom derfra og på kontor i København – jeg var der 9 mdr. – besøgte jeg dem af og til.

Da landbruget ophørte, opstod der på Tornehøjgårds jorder en række kolonihaveområder (umiddelbart efter anden verdenskrig: Skrænten, Tornhøj, Fælles Eje og Samvirke). De ligger der endnu, mens selve gården benyttes af Københavns Amt som herberg for stofmisbrugere.

Fælles minder

Når min Mor ville have mig på landet som husholdningselev, var det bl.a., fordi hun selv havde prøvet det. Hun var på Grønnemosegård 1900 – 1901 hos gårdejer Jens Christensen, der var født på gården i 1839. Hovedbygningen til Grønnemosegård ligger endnu på Holmevej nr. 57 i Søborg. Mor var også barnepike for en lille pige ved navn »Mie«, og samme »Mie« Christensen, traf jeg i foreningen »4. gren« (der er en forening for tidligere KFUK-spejdere) i 1960. Vi kom til at snakke om Søborg, og pludselig opdagede vi, at det var den Mie, min Mor havde passet! Mor nåede at få hilst på Mie en dag i foreningen, de havde ikke set hinanden i 60 år, og Mie var noget forandret, men de havde mange fælles minder, så det var et sjovt møde.

I 1956 flyttede jeg med min familie til Gustav Wieds Vej 29, i det nybyggede *Marielyst*, som jo er bygget på gården Marielysts marker.

Denne gård var i år 1900, da min Mor var på Grønnemosegård, beboet af venner (eller familie) til Christensens, så min Mor har færdes på gården *Marielyst* og dens jorder, det er meget sjovt for os at tænke på.

Gladsaxe er nok ændret, men der er nu alligevel mange gamle steder med *air* fra fortiden, som man har reddet, f.eks. Gladsaxes smukke gamle landsbykirke, Højgård i Bagsværd, Gedebukke-huset i det gamle Gladsaxe, Garhøj i Søborg, den gamle landsbyskole i Buddinge, som jeg gerne ser bevaret – og vandværket ved Utterslev Mose. Men jeg begræder, at den statelige Lundegård med den smukke park ved Høje Gladsaxe er borte.

Men mange gode nye ting er kommet til, bl.a. svømmehallen, som vi er meget glade for.

Høje Gladsaxe kunne vi godt have undværet, der burde have været bygget en bebyggelse lig *Marielyst*, der var jo jord nok; men det var jo et prestigespørgsmål dengang med højhuse, og Erhard Jacobsen fortrød det vist også, men han bor jo selv godt, langt borte fra de høje kolosser, som ikke pynter i landskabet.

På dette generalstabskort fra 1914 har man omhyggeligt undladt at angive de forter og batterier, som var så karakteristiske for Københavns Landbefæstnings nordvestlige og nordlige afsnit. Her har vi selv måttet angive, hvor Johanne Petersen faders arbejdsplads, Lyngby Fort, lå – og ligger (i dag lige ved kommunegrænsen til Gladsaxe, ved vejene Fort Allé og Glaciset).

Derimod ses familien Petersens hus markeret – liggende helt alene langs Buddingevejs vestside mellem Gammelmeosevej og nuværende Lyngen, mens østsiden er »bebygget« med bl.a. to gartnerier »Fortly« (hvor Møllestien er i dag) og »Fredensborg« (i dag Buddingevej 116), mens den smalle grund imellem – lige over for tømrer Petersens mere beskedne hus – er gymnastiklærer Liebraus (Buddingevej 110-12, hjørnet af nuværende Møllekrogen).

Det ses, at Buddingevej (oprindeligt »vejen uden navn«) endnu ikke er ført igennem til Lyngby, det skete først med jernbaniaviadukten i 1923), men fortsætter mod vest i Nybrovej. Der er dog antydning af sti over Engelsborg-jorderne, hvor Johanne Petersen gik ad »forbudte veje«, når man tidligere i århundredet skød genvej til skolen i Lyngby. Bemærk iøvrigt, hvor ubebygget der er mellem Buddinge og Lyngby – kun gårdene Vadgård, Lille Vadgård og Lillemeosegård, mens det til venstre ses, at der fra Stengård er udstykket en del. Udstykningen her startede allerede i 1898 i forbindelse med vedtagelsen af Slangrupbanens anlæg – der kom dog først station (et beskedent »trinbræt«) i 1929.

Vi byggede Hus paa Buddingevej baade i 1896 og i 1942

Erindringer fra 1983

*Af Johanne Petersen,
lærer ved Gladsaxe Skole 1924 – 59*

Eneste Hus paa Vej uden Navn

I 1896 byggede Far og Mor det første Hus ved det, der nu hedder Buddingevej. Vejen havde dengang intet Navn. Vor Adresse var Tømrer Kristian Petersen, ved Lyngbyfort, pr. Lyngby. Vejen var smal og havde Grøfter, og paa denne Side af Vejen laa vort Hus alene i nogle Aar; jeg regner Vejen fra Gammellosevej til Lyngby (senere: Buddingevej 99). Paa Hjørnet af Gammellosevej og Buddingevej laa den pæne Buddinge Mølle og lidt derfra Aandssvageanstalten Lillelosegaard. Vi købte Grunden til Huset fra Gammellosegaard, som i Forvejen havde solgt det store Areal, hvor Lyngbyfortet blev bygget; det var netop færdigt, da vi kom hertil.

Opsynsmand ved Landbefæstningen

Vi kom fra Opsynsboligen paa Bagsværdfortet. Jeg husker, der laa Jernbanskiner fra Bagsværdfortet til Lyngby Station, vistnok over Lyngbyfortet. Far var blevet fast ansat ved Københavns Landbefæstning med flere Forter, foruden Lyngbyfortet, Bagsværdfortet, Gladsaxefortet, Garderhøjfortet og flere Batterier nær ved Øresund. Fars Værksted var paa Lyngbyfortet. Derfor byggede de Huset her saa nær ved, saa Far kunde gaa hjem til Frokost. Naar Far skulde til de andre Forter, gik han til at begynde med. Senere fik han Cykel med faste Ringe og senere Gummiringe. Det er ubegribeligt, at Far og Mor fik Penge til at bygge Huset for. Far fik de første Aar 80 Kr. om Maaneden, senere 100 Kr., og vi var 5 Mennesker. Men de var meget nøjsomme og flittige. – Far byggede et pænt muret Udhus bag Huset. Det var delt i 2 Rum. Det ene var Værksted for Far med Høvlebænk – og med Gruekedel, saa Mor kunde vadske der. Det andet Rum var Grisestald. Vi havde ogsaa Kaniner, Høns og nogle faa Aar en Ged. Desuden dyrkede de Kartoffler og alle mulige Grøntsager paa en Kolonigrund, de havde ovre paa Fortet. Uden om os var der Marker. Et Par Somre var den ene fuld af Margueritter, som Koner fra København kom og

Her ses Johanne Petersen i sin stue i 1983 – i en alder af 94 år. Hun boede næsten til sine dages ende i 1988 på den plet af Danmarks jord, hvor forældrene slog sig ned og byggede hus i 1896. Selvom det gamle hus måtte vige for en vejudvidelse, bærer stuen præg af, at selv i en PH-villa fra 1940'erne kunne man godt hygge sig med forældrenes klunketidsmøbler.

plukkede. Inden Vognene med Madvarer begyndte at køre, købte vi Mælk paa Gammelsegaard, og Folkene dér blev vore gode Venner gennem Resten af Livet. Der kom en Slagter kørende een Gang om Ugen fra Bagsværd, Mælke- manden kom fra Lyngby og Postbudet fra Gentofte. Vi havde ikke Vand og Elektricitet indlagt, men havde Brønd med Post ude i Gaarden, Komfur og Kakkelovne og Petroleumslamper. – I Stedet for W.C. havde vi Lokum ude i Udhuset.

Vadsketøj og Mad til Soldaterne

Mor vilde jo prøve at tjene lidt Penge og fandt saa paa at vadske for Soldaterne, som laa paa Fortet ca. 3 Maaneder hvert Aar – ved Eftersommertid. Det havde baade vi og Soldaterne Glæde af. De kom med Snavsetøjet den ene Uge og hentede det den næste, og flere af dem gik ikke straks. Moder gav Kaffe, og Far spillede Harmonika. 2 af dem har vi haft Forbindelse med Resten af deres Liv. Den ene var fra Herning og den anden fra Thisted. Han blev senere Elektrici-

Johanne Petersen var lærer ved Gladsaxe Skole fra 1924 til 1959. Hun havde ry for at være både dygtig og menneskelig – her ses hun blandt de øvrige nok så barske og tilknappede kolleger i 1926: Fra venstre overlærer (d.v.s. skoleinspektør) Th. Pedersen, K. A. Andersen, Ketty Christiansen, Johanne Petersen (med perlekrans), Astrid Odsbjerg og Emanuel Emanuelsen.

Lærerne på Gladsaxe Skole i 1927. Damerne står op i bageste række, mens herrerne sidder ned foran – man kendte vel sin plads i hine tider !? – Fra venstre bagest Astrid Thomsen (senere Andersen), Ketty Christiansen, Johanne Petersen, Inga Helman og Astrid Odsbjerg. Forrest fra venstre K. A. Andersen, Emanuel Emanuelsen, skolens leder Th. Pedersen, Holger Nielsen og Nielsen («løse Nielsen»).

tetsværksbestyrer i Give. Flere Aar var jeg ansat ved Fredericia Døtreskole og besøgte ham og hans Kone i Efteraarsferien og Paaskeferien.

Senere blev Mor Marketender paa Lyngby Fortet, solgte Varer til Soldaterne, lavede Mad til Underofficererne og Mad til Officererne. Mor var meget dygtig. – Hun var ogsaa meget flittig. Saaledes gik hun een Gang om Ugen til et stort Lager, nær ved Nørrebro Runddel for at købe ind. Det var billigere end i Forretningerne i Lyngby. Men Sporvognen gik ikke længere end til Bispebjerg. Saa hun maatte gaa dertil. Senere kom saa Slangrupbanen, saa Mor kunde køre til og fra Buddinge Station. Der skulde vi Børn hente hende med en Legevogn. Det var jo ikke altid, at vi kom tidsnok.

Til Skole i Lyngby over Marker

I 1896, da vi flyttede hertil, skulde vi i Skole. Jeg var født 1889. Det blev i »Lyngby Døtreskole« paa Sorgenfrivej. Far og Mor havde tilbragt deres første Ægteskabsaar i Lyngby, i den gamle Del, Bondebyen og Stades Krog, og følte

Her har vi det flittige ægtepar Petersen stående til højre med forfatteren til disse erindringer Johanne Petersen (med midterskilning) til venstre for forældrene. De to uniformerede herrer til venstre er utvivlsomt soldater fra Lyngbyforret, der måske er indkvarteret eller kommet for at få vasket hos fru Petersen. På dette tidspunkt havde huset adresse på Nybrovej, der startede ved Gammelmo-sevej. Man ser, hvor øde og ubebygget der er i retning mod Lyngby (til venstre i billedet). Vi gætter på, at fotografiet er fra ca. 1914, hvor den store mobilisering satte ind med »sikringsstyrken« ved første verdenskrigs udbrud.

sig nøje knyttet til Lyngby. Den Skole har været til megen Velsignelse for mit Liv. – Men Skolevejen var lang. Markerne tilhørte Engelsborggaarden, og Gaardmanden vilde ikke have, at der blev traadt en Vej eller Sti forbi, hvor nu Statsskolen ligger, saa han satte Stakit op baade her, hvor nu Nybrovej ligger, og oppe i Lyngby ved Thorsvej. Vi skulde altsaa helt uden om Markerne til Hjørnet ved Bagsværdvej og saa til Lyngby.

Men vi vilde jo sommetider slippe nemmere fra det og prøvede at smutte en Genvej. Ofte gik det godt, men det hændte, at Gaardmanden stod oppe ved Lyngby og jog os tilbage, saa fik vi jo en lang Skolevej den Dag.

Vi boede meget alene til at begynde med. Men lidt efter lidt kom der Huse, først paa den anden Side af Vejen, og saa Udstykningerne omkring os, Kvarteret ved Vejen Lyngen. Der købte vi den nærmeste Grund, der ligesom omklamrede os; vi fik derved en stor Have.

Familien Petersens første hus fra 1896 på nuværende Buddingevej 99 (den gang: »vejen uden navn«) måtte vige for en vejudvidelse under anden verdenskrig. Men i 1943 flyttede man ind i dette nye hus længere tilbage på den store grund – tegnet af ingen ringere end Poul Henningsen (PH). Det står der endnu og hæver sig smukt i det nu tæt bebyggede villakvarter mellem Gammelmosevej og Lyngby.

PH forstod og hjalp os

Nu nærmede nogle svære Aar sig. Far døde Maj 1941 og i 1941-42 skulde Buddingevej udvides. Saa vidt jeg husker, var det anden Gang, og vores Hus kom for nær til Vejen, saa vi maatte rive det ned. Jeg var i 1924 kommet hjem fra Fredericia og var blevet ansat ved Gladsaxe Skole, hvor jeg blev i 35 Aar, til jeg var 70 Aar. Jeg var glad for at være der. Der var godt Forhold mellem Lærerne og mellem Lærerne og Eleverne. Moder og jeg boede den Gang alene i vores Hus, og det var meget svært for os at skulle rive vort Hjem ned. Det var især svært for Mor, der var 82 Aar, og hun og Far havde jo haft nogle Aar der sammen og sammen med deres Børn.

Det var ogsaa en svær Opgave for os to at magte. Heldigvis kendte jeg lidt til Poul Henningsen. Jeg havde i min Fredericiatid boet i hans Bedstemoders og Fasters Hjem, og var Veninde med hans Søster Ellinor, der boede i Fredericia. – Jeg satte ham ind i Sagen, og han sagde ja til at tegne det nye Hus og føre Tilsyn med Byggeriet. Hans Søn, Simon, Arkitekt i Tivoli, tog sig venligt af Sagen. Poul Henningsen havde et stort, godt Hjerte og forstod Moders store Sorg.

– Vi flyttede ned i Lysthuset bag i Haven, hvor vi sov, til det hen paa Efteraaret blev for koldt. Moder flyttede da til København til sin Datter, Ingeborg, og hendes Datter, Inger, der boede i Nærheden af Tandlægeskolen, hvor Inger uddannedes til Tandlæge. Jeg flyttede over til en Genbo, Gymnastiklærer Liebetau i den store Villa *Maalet*, Buddingevej 112, ved hjørnet af Møllestien. Om Dagen boede Moder, saa længe hun var herude, i Udhuset, hvor hun havde en Primus, saa hun kunde lave lidt Mad til os og Kaffe til Haandværkerne.

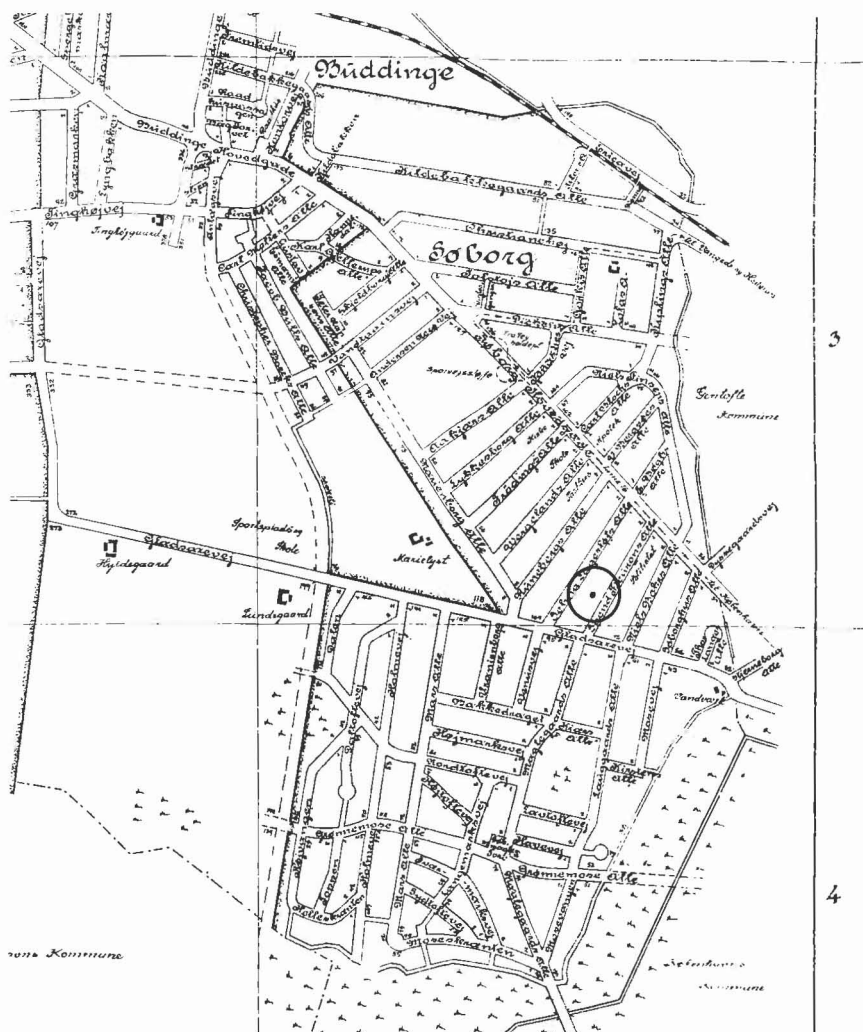
Genbrug under Anden Verdenskrig

Det var jo under Krigen, og der var Mangel paa forskelligt, saa det blev bestemt, at hvad der kunde bruges fra det gamle Hus, skulde bruges, saaledes Bjælker, Vinduer, Døre, Paneler, Kakkellovne o.a. Der kom nye Gulve i Stueetagen og i et Værelse ovenpaa. – Mure og Tagsten blev nye. – Vi havde faaet et elektrisk Komfur i 1939. Det er det samme, vi endnu bruger.

Januar 1943 flyttede jeg ind i det nye Hus, som nu var ved at være færdigt, og Moder kom herud i Sommeren 1943. Moder fik nogle gode Aar her sammen med Børn og Børnebørn. Hun døde 1956. – Et Par Aar efter Husets Indvielse maatte vi igen af med Jord til Buddingvej. – Der er tæt bebygget om os nu. Jeg bor alene i vort Hus, som jeg synes er pænt og ogsaa fornuftigt indrettet.

Af Slægten er foruden mig kun en Nevø tilbage. Han er Søn af min Søster Ida, der var gift 65 Aar med Thorbjørn Andersen i Horten i Norge. Han er ansat som Arkitekt i Københavns Kommune, bor i Nærum, og jeg er glad for ham, Leif, og hans Familie. Han staar mig bi paa bedste Maade.

Søborg som billedet tegnede sig i Vejviseren for 1940. Af de gamle gårde ses her kun fem markeret – naturligt nok, fordi netop Søborg var den del af Gladsaxe Kommune, som først blev omskabt fra bondeland til forstad. Her ses Tinghøjgård markeret i øverste venstre hjørne, idag med adresse på Tinghøjvej 59, hvor tre længer endnu ses. Øverst til højre ses den udstykkede Christianehøj, som eksisterede til 1955, og ved Gladsaxevej er der endnu åbne landbrugsarealer – bl.a. ved Marielyst, der gjorde plads for boligbyggeri i 1950'erne og Hyldegård og Lundegård, hvor Høje Gladsaxe – byggeriet rejste sig midt i 1960'erne.

Vejene svarer stort set til dem, vi kender i dag. Dog ses det, at Marienborg Allé ikke er ført igennem mellem Andersen Nexø Vej og Vandtårnsvej – og igen fra Vandtårnsvej til Buddinge Batteri.

Vandtårnsvej er ikke ført igennem fra Christopher Boecks Allé til Gladsaxevej, og Anlægsvej, som der endnu eksisterer en lille stump af som sidevej til Tinghøjvej mod syd, ses stiple antydet fra Carl Møllers Allé til Gladsaxevej og videre til mosen. Det er den såkaldte »Vandledningsvej«, som kun er anlagt fra Gladsaxevej og videre over mosen til Tingbjerg i Husum.

Det ses antydet, at man har forestillet sig Dickens Allé ført over kommunegrænsen til Vangede og Grønnemose Allé ført over mosen til Mørkhøj, hvor den var planlagt at fortsætte i nuværende Novembervej.

Et kvindemord under krigen

På grund af emnets følsomme natur undlader vi undtagelsesvis at anføre navn på forfatter og hovedpersoner i disse erindringer fra besættelsestiden

I marts måned 1944 blev der fundet en kuffert drivende i Frederiksholms Kanal i det indre København indeholdende parterede dele af et kvindeligt. Hovedet og andre dele manglede, og det var umuligt at identificere liget, ligesom ingen havde anmeldt, at en kvinde savnedes. Der blev trukket vod og bunden afsøgt af dykkere – uden resultat – de resterende ligdele kom ikke for dagens lys, og man konkluderede, at de formodentlig af strømmen var ført til søs. Efter kort tid blev aviserne tavse omkring mordet – der skete jo så meget andet – men jeg blev vidne til adskillige samtaler om netop dette emne ved linie 16's stoppested ved det, der dengang hed *Borgernes Hus* på Søborg Hovedgade mellem dommerfuldmægtig Kristian Jensen og kriminalkommissær Iversen fra Runebergs Allé om morgenen, når vi ventede på linie 16, som jeg dengang benyttede til arbejdet i Vester Farimagsgade ved siden af *Shellhuset*, hvor min arbejdsplads lå. Af disse samtaler forstod jeg, at politiet ikke havde henlagt sagen, men arbejdede videre i det skjulte ud fra den teori, at det måtte være en udenlandsk kvinde, som var blevet myrdet.

I 1930 – som 8-årig – kom jeg til Søborg fra en lille landsby i Jylland – nær Århus – og efter at have boet få måneder til leje i Zolas Allé købte min far et hus på Selma Lagerlöfs Allé 29 – af et dødsbo, 1 år gammelt, bygget af skomagermester Aron, som dér ville nyde sit otium, hvilket jo ikke blev langt. Ved siden af – i nr. 27 – lå der en lille længe, som nærmest lignede et forfaldent bondehus – som tilhørte skrædermester Max Gringer, og som blev benyttet til sommerresidens for familien, der om vinteren boede i Ravnsborggade. Familien var jødiske indvandrere, han fra Rusland, hun fra Polen og der var adskillige børn, også en pige på min alder, som jeg legede med. Der var opført adskillige *skure* på grunden, hvor drengene sov, stuehuset var for forældrene og datteren, som hed Paula. Forældrene talte jiddisch sammen – og moderen havde sommeren igennem besøg næsten hver dag af herboende jødinder, som også talte jiddisch – så der var altid en palaver af den anden verden derindefra. På den anden side – nr. 31 – lå en tom grund – tilhørende en enkefru Kristensen, som boede i kælderen i sin villa *Håbet* i nr. 33 sammen med sin håbefulde søn, som åbenbart forstod at *slå* sin mor for de penge, han ikke selv formåede at tjene – mens stue og 1. sal samt et baghus var lejet ud. Denne grund – nr. 31 – tjente åbenbart som en slags losseplads for omkringboende, for der var dyngervis af

skrald, og bunkerne voksede betænkeligt. Naturligvis var et sådant griseri ideelle boligforhold for en rottekoloni. Min far begyndte at føre en nådesløs kamp mod rotterne, heldigvis støttet af sognerådsformand Fr. Willumsen, som vor baghave stødte op til, og som var ligeså ivrig efter at blive rotterne kvit, han havde jo også besøg af dem i sin hønsegård, men det førte til et livslangt fjendskab fra enkefruens side, som jo måtte betale for bortkørslen af skraldet til den kommunale losseplads.

Jødeforfølgelserne i 1943

Dette var et sidespring, men nødvendigt for at belyse, hvor kvindedramaets sidste akt foregik og hvilke personer, der uvidende blev involveret, og nedestående vil ligeledes belyse, hvilke personer der omgikkes dramaets hovedperson, før dramaet fandt sted.

Blandt mine skole- og legekammerater havde jeg et par stykker på Marienborg Allé. Den ene legekammerats far havde en slagterforretning, hvor hendes mor og ældre broder ligeledes var beskæftiget. Han havde også en hest og slagtervogn, en lille hvid kasse, som han kørte rundt med, og fra hvilken der blev solgt kød. De havde også bil, hvilket var sjældent dengang, en åben vogn – og jeg var til tider ude at køre med dem om søndagen. Hesten stod i en stald bagved huset, og den elskede at få en gulerod. Broderen havde en ven, som var ansat i en anden slagterforretning, og han var der ofte, da hans moder var død og hans far sømand, der dog gik i land og giftede sig med en landmandsenke, som boede i Pommern i Nordtyskland – så han boede på værelse og opholdt sig ofte hos dem. Kort efter Danmarks besættelse rejste han på feriebesøg hos faderen og blev dernede og hjalp dem med gården.

I 1939 byggede skrædermester Gringer hus til helårsbeboelse i nr. 27 på Selma Lagerlöfs Allé. Sønnerne var blevet gifte, og den yngste flyttede op på 1. salen med kone og lille dreng. Paula, min legekammerat, fik et dejligt værelse, men gik stadig i samme skole i København. I nr. 31 var der forlængst blevet opført et toetages hus. Enkefruens håbefulde søn havde prøvet at opføre et hus sammen med nogle kammesjukkere – det gik naturligvis ikke – og kreditorerne havde måttet overtage det hele og solgte det til en ejendomsmægler Saltorf, som lod huset færdigbygge af rigtige håndværkere, og som en lang årrække lejede det ud. Først boede de unge Kvetnys der en årrække sammen med lærere fra den nyopførte Marielyst Skole, indtil det nogle år senere blev solgt.

Vi kom efterhånden på ret venskabelig fod med Gringers i nr. 27 – især efter Danmarks besættelse – da de jo vidste, at vi ikke var særlig nazivenlige. Jeg kan nævne, at den gamle Gringer kom ind hos os for at spise stegt flæsk med persillesovs, som han ikke måtte få inde hos sig selv, da konen var meget orthodox og overholdt alle de orthodoxe forskrifter, dog havde hun ikke noget

imod, at han spiste det andetsteds. Alt deres kød blev købt hos den jødiske slagter i Rosengården. I oktober 1943 henvendte de sig til os og rammefabrikant Peters i nr. 28 og bad os tage sig af deres ting og hus, da de var blevet advaret om, at tyskerne ville hente alle jøder for at føre dem til Tyskland og anbringe dem i KZ-lejre. Deres rejse til Sverige var blevet arrangeret, og de skulle afsted samme aften. Min mor og fru Peters tog med det samme fat på at rydde huset for værdigenstande, klæder og jødiske bønnebøger, skrev det op på lister i fællesskab og fordelte sagerne mellem sig. Medens de var beskæftiget med dette, ringede det på døren, men de lukkede ikke op, det var det danske politi, som dog gik igen. Før aften blev rengøringsdamen med familie installeret i lejligheden, og de skulle efter aftale bo der, mens Gringers var i Sverige, huset skulle nødtigt stå tomt og forfalde. Om aftenen var der udgangsforbud efter kl. 7 – det var en af de perioder med udgangsforbud. Sent om aftenen hørte jeg *prærievognen* komme for at hente dem – fuglene var heldigvis fløjet. Et par dage efter blev vi ringet op fra Espergærde, der var aftalt bestemte kodesætninger af hensyn til aflytning af telefonen – så nu vidste vi, at hele familien var i god behold i Sverige.

Havegravning ved projektørlys

Et årstid senere så jeg en yngre mand grave i nabohaven. Han forekom mig bekendt, og ved nærmere eftersyn viste det sig at være den unge slagtersvend, som var kommet tilbage fra sin fars gård i Pommern. Han fortalte, at han havde lejet datterens værelse og nu var ved at kule en sæk kartofler ned. Det var et meget dybt hul, han gravede og puttede sækken ned i. Jeg var forundret over fremgangsmåden, han benyttede, den metode havde jeg ikke set før ved nedkuling, men tænkte, at sådan gjorde de måske i Pommern.

Befrielsen kom og snart efter familien fra Sverige, som igen tog deres hus i besiddelse. En månedstid senere opdagede jeg, at slagteren var flyttet ind i nr. 31 i et værelse ind mod haven på 1. sal, og at han tilbragte megen tid med at stirre ud over haverne.

En dag i september samme år læste jeg i avisen, at politiet havde anholdt en person og sigtet ham for kuffertmordet, men manglede oplysninger om den myrdedes ca. 2-årige barn, dog havde de en mistanke om, at han også havde ombragt dette, og at det lå begravet i en have i Søborg, hvor han havde boet.

Ved nitiden om aftenen – på vej hjem fra aftenskole – blev jeg vidne til en større projektørplysning i nabohaven nr. 27. Der holdt flere politivogne, og det slog ned i mig, at det sikkert havde relation til avisartiklen om det savnede barn, som jeg samme dag havde læst. Min mor havde også bemærket lyshavet, men slået sig til tåls med, at det nok var et jødisk ritual, som udspilledes. Efter en tids forløb blev projektørerne slukket, og bilerne kørte bort. Næste dag –

fortalte min mor – kom politiet igen og førte slagteren i håndjern ind i haven. De løste håndjernene op, og han måtte udpege stedet, hvor han havde nedkulet kartoffelsækken. De begyndte at grave, og efter nogen tids forløb kom kartoffelsækken til syne. Den blev åbnet, og ambulancen tilkaldt, som kørte bort med resterne af et barnelig. Min mor syntes dog, at politiet kunne have undladt at føre slagteren i håndjern. Han så så sølle ud, græd, faldt næsten sammen og så mindst af alt ud til at ville stikke af. Hun havde ondt af ham.

Forsidestof i sensationspressen

Snart efter begyndte telefonen hos os at kime i det uendelige. Det var journalisterne, som ville have oplysninger til aviserne. Til sidst tog vi den ikke, når den ringede, da det var ret nærgående spørgsmål også om familien Gringer, som jo aldrig havde mødt slagteren. B.T. og Ekstrabladet var de værste. Overskrifter som *Naboerne overværede stiltiende morderen begrave barneliget* og *Morderen blev forlovet med husets datter og måtte skaffe sig af med barnet* var aviserens forsidestof. Den ene fantasifulde overskrift overgik den anden. I weekenden var der en sand tilstrømning af mennesker, som blot stod stille og kikkede på nr. 27 og naboejendommene, nogle fotograferede, andre prøvede at komme ind i haven, det syntes, som om folk havde lagt søndagsudflugten til Selma Lagerlöfs Allé. Uforståeligt, eftersom man jo syntes, at der var sket nok af drab under krigen, men det var måske denne spænding, der manglede i det daglige, efter alle disse år. Stemningen var tydeligvis, fornemmede man, at havde slagteren været til stede, ja, så var han sikkert blevet lynchet.

Slagteren tilstod både kuffertmordet og barnemordet, men da hans motiv blev offentliggjort, vendte stemningen sig til fordel for ham, og alle syntes, at han burde frikendes.

Frikendt for kvindemord

Hans historie var følgende: Han var taget på besøg på faderens og stedmoderens gård i Pommern. De manglede hjælp, da alle unge var indkaldt. Derfor blev han og hjalp dem med arbejdet. På nabogården var datteren blevet gravid efter omgang med en af de igennempasserende soldater, som skulle til Østfronten. Da det på disse kanter var en stor skam at få et barn udenfor ægteskab, blev forældrene opmærksomme på den unge slagter på nabogården og truede ham med, at hvis han ikke giftede sig med pigen og anerkendte barnet som sit, så ville de anmelde hans far og stedmoder for hjemmeslagtning af grise. Da der dengang var dødsstraf i Tyskland for ikke at aflevere slagtefærdigt kvæg til hæren, turde slagteren ikke andet end gifte sig med pigen. Barnet blev født, og efter en tid flyttede parret til Danmark, hvor de fik en baggårdslejlighed på

Bag denne fredelige række villaer på Selma Lagerlöfs Allé 27 – 29 – 31 i Søborg udspillede der sig under besættelsen dramatiske – og tragiske – begivenheder.

Nørrebro. Pigen var opfødt med nazismen, og den var Alfa og Omega for hende, så hun blev hurtigt optaget i tyskernes nazitjeneste heroppe og fungerede som telefonlytter for dem. Hun ville have ham til at melde sig frivilligt til tysk soldatertjeneste, men det nægtede han. Som sine forældre begyndte også hun at true med anmeldelse om hjemmeslagtning, og tilsidst så han ikke anden udvej end at skaffe sig af med hende. Han kvalte hende, og for at komme af med liget måtte han partere det. En del af det parterede pakkede han i avispapir og smed dem i forskellige skraldebøtter på Nørrebro, men de store dele måtte han pakke i en kuffert og smide i kanalen, hvor den blev fundet drivende. Han meddelte lyttetjenesten, at konen i hast havde måttet rejse til forældrene i Tyskland, hvor den ene var blevet alvorlig syg, og at han ikke ventede hende tilbage foreløbig. Barnet anbragte han på et børnehjem og fortalte ligeledes dér, at konen ville være bortrejst i længere tid. Kort efter flyttede han til Søborg, hvor han kendte rengøringsdamen i nr. 27 fra tidligere og fik værelset. Ingen vidste, at han havde været gift. Efter nogle måneder begyndte de på børnehjemmet at stille nærgående spørgsmål om moderens tilbagevenden, og han så sig nødsaget til at afhente barnet. Da han ikke vidste, hvor han skulle anbringe barnet, kvalte han det i panik.

Han blev frikendt for drabet på konen, da der forelå så mange formildende omstændigheder, men for drabet på barnet fik han to års ubetinget fængsel.

Personalia

Arne J. Hermann, lektor, født 28.10.1930. Student fra Metropolitanskolen 1949. Cand. mag. engelsk og dansk 1956. Undervist ved forskellige kurser og oplysningsforbund siden 1950. Ansat ved Akademisk Studenterkursus 1957, ved Gammel Hellerup Gymnasium siden 1964.

En række tillidshverv inden for Radikal Ungdom og Det radikale Venstre siden 1947, formand for Gladsaxe Radikale Venstre 1991.

Formand for Gladsaxe Internationale Venskabsforening siden stiftelsen i 1969, formand for Gladsaxe Miljøforening siden stiftelsen i 1975, formand for Grundejerforeningen Lauggård 1978, næstformand i Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomite i Gladsaxe siden stiftelsen i 1980. Sekretær i Foreningen Nordens Gladsaxe-afdeling 1975.

Medstifter af og formand for bevaringsaktionen »Aldershviles Venner« 1971. Medstifter af og formand for »Det gamle Gladsaxes Venner« 1981. Medlem af skolenævnet ved John F. Kennedy-Skolen 1966-74, formand 1970-73. Bestyrelsesmedlem i Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune 1985, næstformand 1992.

Formand for Det danske Huguenotsamfund 1989, næstformand i Modersmål-Selskabet 1991. Artikler, foredrag m.v. i ind- og udland om politiske, historiske, pædagogiske, litterære og sproglige emner.

Udgivet »Gladsaxe Miljøer før og nu, en billedkavalkade«, 1987, »Gladsaxe-Buddinge Grundejerforening 1938-1988«, 1988, »Søborgmagle Grundejerforening 1917-1992, før og nu«, 1992.

Adresse: Lauggårds Vænge 36, 2860 Søborg.

Inge Lunau Nielsen f. 17.6. 1918 i Søborg, datter af snedkermester Carl Georg Hansen. Døbt 8.9.1918 i Søborg Kirke af pastor Leth. Søborg Skole 1926, realeksamen Østrigsgades Skole 1935. Uddannet som engelsk korrespondent og senere som sygeplejerske. Gift 1946 med repræsentant Leif Nielsen.

Aktiv i KFUK-spejderbevægelsen igennem 40 år.

Adresse: Gustav Nedsvej 29, 2860 Søborg.

Johanne Petersen, frk., Kommunelærerinde, f. 13. juni 1889 i Munkebjergby v. Sorø. Datter af tømrer Christian Petersen og hustru Christine f. Thomsen.

Forskolelærerindeeksamen 1909, lærereksamen (Femmers Seminarium) 1918. Lærer ved Fredericia Døtreskole 1909-15 og 1918-24. Ved Gladsaxe Kommuneskole 1924-1959.

Død 15. april 1988.

Adresse: Buddingevej 99, 2800 Lyngby.

Illustrationer

Eriksen, Ove: side 17, 25, 26, 34, 36, 37, 42, 43 og 75.

Ulla Hermann: side 29.

Udsnit af kort, hvortil Geodætisk Institut har ophavsret, er gengivet med instituttets tilladelse (A. 362/83).

Hvor intet andet er anført er billederne udlånt fra Gladsaxe lokalhistoriske Arkiv. For enkelte illustrationer i dette bind har det været umuligt at finde frem til den retmæssige copyright-indehaver. Såfremt vi på denne måde har krænket ophavsretten, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil selvfølgelig blive honoreret, som havde vi indhentet tilladelse i forvejen.

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Bestyrelse 1993

Afdelingsbibliotekar Ebbe Fels
formand tlf. 44 98 39 41.

Lektor, cand. mag. Arne J. Hermann
næstformand tlf. 31 56 20 74.

Bibliotekar Birte Madsen
kasserer, tlf. 39 69 53 33.

Arkitekt Erik Starup
sekretær, tlf. 44 44 11 12.

Konsulent, cand.mag. Niels L. Bomholt, tlf. 44 98 03 86

Lektor, cand.mag. Ib Lund, tlf. 42 48 46 56.

Bibliotekar Hjejl Resen Steenstrup, tlf. 44 98 64 41.

